

**D-8 EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLÂTI VE
ULUSLARARASI EKONOMİDEKİ ETKİLERİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BANKACILIK VE FİNANS**

Muhammet MERİÇ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdulkadir ATAR**

**D-8 EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLÂTI VE ULUSLARARASI
EKONOMİDEKİ ETKİLERİ**

Muhammet MERİÇ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdulkadir ATAR**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ocak 2022**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
KÜRESELLEŞME ADİL DÜZEN VE D-8'İN GELİŞİMİ.....	11
1.1. Küreselleşmenin Tanımı.....	11
1.2. Küresel Örgütlerin Doğuşu ve Küreselleşme	11
1.2.1. Güney-Güney Diyalogu ve D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı	13
1.3. Adil Düzenin Tanımı	13
1.3.1. Dünyada Gelir Dağılımı ve Adil Ekonomik Düzen	14
1.3.2. Adil Ekonomik Düzeninin Temel Esasları.....	15
1.3.3. Adil Ekonomik Düzeninde Devletin Görevi.....	16
1.3.4. Adil Düzen ve D-8 Bütünleşmesi.....	17
1.4. D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Tanımı	18
1.4.1. D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Kuruluşu	18
1.4.2. Örgütsel Yapısı	19
1.4.3. D-8 Sekreterliği.....	19
2. İKİNCİ BÖLÜM	20
D-8 ÜLKELERİNİN EKONOMİK DURUMU	20
2.1. Türkiye.....	20
2.1.1. Ekonomi	20

2.2. Pakistan.....	28
2.2.1. Ekonomi	28
2.2.2. Türkiye Pakistan İlişkileri.....	31
2.2.2.1. Türkiye Pakistan Yatırım İlişkileri.....	33
2.2.2.2. Türkiye-Pakistan Ticaretiyle İlgili Sorunlar.....	33
2.3. İran	34
2.3.1. Ekonomi	34
2.3.2. İran-Türkiye İlişkileri.....	38
2.4. Endonezya.....	40
2.4.1. Ekonomi	40
2.4.2. Türkiye-Endonezya İlişkileri	45
2.5. Mısır	47
2.5.1. Ekonomi	48
2.5.2. Türkiye-Mısır İlişkileri.....	52
2.6. Nijerya.....	54
2.6.1. Ekonomi	54
2.6.2. Nijerya-Türkiye İlişkileri	58
2.7. Bangladeş.....	60
2.7.1. Ekonomi	60
2.7.2. Türkiye-Bangladeş İlişkileri.....	64
2.8. Malezya	65
2.8.1. Ekonomi	65
2.8.2. Türkiye-Malezya İlişkileri.....	69
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	72
D-8 BÜTÜNLEŞMESİNİN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÜYE	
ÜLKELERLE TİCARETİ.....	72
3.1. D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Dış İlişkileri	72
3.2. D-8 Ülkelerinin Dünya Ekonomisindeki İthalat ve İhracatı.....	73
3.3. D-8 Ülkelerinin Üye Ülkelerle Olan Ticareti.....	77
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ	92

TEZ ONAY SAYFASI

Muhammet MERİÇ tarafından hazırlanan ‘D-8 EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI VE ULUSLARARASI EKONOMİDEKİ ETKİLERİ’ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Abdulkadir ATAR

.....

Tez Danışmanı, İktisat Anabilim Dalı

Bu çalışma. Jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. 21/01/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ferudun KAYA (İBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Abdulkadir ATAR (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Mehmet İSLAMOĞLU (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Muhammet MERİÇ

İmza :

ÖNSÖZ

Çalışmam için öncelikle benden desteklerini ve dualarını esirgemeyen anneme ve babama, iş arkadaşım Ahmet ÇELİK kardeşime, kuzenim Esmâ YILMAZ'a, ayrıca dolaylıda olsa yüksek lisansa başlamama vesile olan, gerek derslerimde gerekse bu tezi yazmamda destek ve yardımlarından ötürü, Doç. Dr. Abdulkadir ATAR hocama teşekkür ediyorum.

ÖZ

Bu çalışma ile D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının günümüzdeki durumunu araştırmak, istenilen performansa ulaşıp ulaşılamadığı hususunda durum tespiti yapmak ve uluslararası ekonomiye etkileri incelenmek istenmiştir. Bu çalışma nitel veri araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Konu ile ilgili kısıtlı çalışmalar yapıldığından, daha sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır. Küreselleşmenin doğuşu ile D-8 bütünleşmesinin oluşumu ve teşkilat yapısı incelenmiştir. D-8 bütünleşmesinin Adil Düzen kurma çabaları neticesinde ortaya çıktığı belirtilmiş ve bütünleşmenin hedeflerine değinilmiştir. D-8 üyesi ülkelerin ekonomik durumları incelenmiştir. D-8 ülkelerinin başlıca ithalat ve ihracat ürünlerine yer verilerek, dünya ihracatındaki pay ve sıralamalarına değinilmiştir. D-8 ülkelerinin, kendi iç bünyesindeki ülkeler ile olan ticaret paylarının son 5 yıl içerisindeki artış ve azalış oranları incelenmiştir. Sonuçta D-8 bütünleşmesinin çekirdek bir yapı olarak kurulduğu, nihai hedefinin başta Türk Cumhuriyetleri, Müslüman ülkeler olmak üzere gelişmekte olan bütün ülkeleri kapsayan D-160 bütünleşmesi olduğu belirtilmiştir. Gelişen ülke bütünleşmelerinin önemine dikkat çekilmek istenmiş olup, D-8 ülkelerinin üye ülkelerle ticaret payını artırabilecek önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adil Düzen, Zirve, Konsey, Gelişen Sekiz Ülke

ABSTRACT

With this study, it is desired to investigate the current status of the D-8 Economic Cooperation Organization, to determine the situation on whether the desired performance has been achieved and to examine its effects on the international economy. This study was conducted with the qualitative data research method. Since there are limited studies on the subject, it is aimed to shed light on future studies. The emergence of globalization and the formation of the D-8 integration and its organizational structure were examined. It was stated that the D-8 integration emerged as a result of the efforts to establish a Just Order and the objectives of the integration were mentioned. The economic situation of the D-8 member countries has been examined. The main import and export products of the D-8 countries are included, and their share and rankings in world exports are mentioned. The rate of increase and decrease in the trade shares of D-8 countries with their own countries in the last 5 years has been examined. As a result, it was stated that the D-8 integration was established as a core structure, and the ultimate goal was the D-160 integration, which covers all developing countries, especially the Turkish Republics and Muslim countries. It was desired to draw attention to the importance of developing country integrations, and suggestions were made to increase the trade share of D-8 countries with member countries.

Keywords: Fair Order, Summit, Council, Eight Developing Countries

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı ve Uluslararası Ekonomideki Etkileri
Tezin Yazarı	Muhammet MERİÇ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Abdulkadir ATAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	21/01/2022
Tezin Alanı	Bankacılık ve Finans
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	92
Anahtar Kelimeler	Adil Düzen, Zirve, Konsey, Gelişen Sekiz Ülke

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	D-8 Organization for Economic Cooperation and Its Effects on the International Economy
Author of the Thesis	Muhammet MERİÇ
Advisor of the Thesis	Assoc. Dr. Abdulkadir ATAR
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	21/01/2022
Field of the Thesis	Banking and Finance
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	92
Keywords	Fair order, Summit, Council, Eight Developing Countries

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

D-8: Gelişen 8 Ülke

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

IDA: Uluslararası Kalkınma Birliği

İNSAMER: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

IMF: Uluslararası Para Fonu

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

SESRIC: İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNIDO: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

YUED: Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ADİL DÜZEN VE D-8'İN GELİŞİMİ

1.1. Küreselleşmenin Tanımı

Literatürde küreselleşme genel anlamıyla teknoloji, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerle birlikte insanların ulusal sınırları aşarak birbirine bağlandığı, bilginin ve kültürün dünyaya yayılması sürecidir. Küresel Kapitalizm, Sınırsız Dünya Süreci olarak adlandırılan küreselleşme olgusu, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişimler meydana getiren bir olgu olarak değerlendirilmiştir (Karabulut, 2016, s. 214). Ulusal ekonomilerin dünya piyasalarına eklenmesi, bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenme olarak yorumlanmıştır (Yeldan, 2001, s. 13).

1.2. Küresel Örgütlerin Doğuşu ve Küreselleşme

Dinler, uluslararası ticari ilişkilerin çok eskilere dayandığını, iktisadın kurucuları olarak nitelendirilen Adam Smith ve David Ricardo gibi iktisatçıların çalışmalarında ülkeler arasında ticaretin avantajlarına yer vermesini örnek göstererek belirtmiştir (Dinler, 2011, s. 555).

17 ve 18. yüzyılda Aydınlanma Çağı ile modern kapitalizmin zihni temelleri atılmıştır. Tabii düzen topluma model alınmış, iktisadi düşünceye ise serbest rekabet “bırakınız yapsınlar” düşüncesi hâkim olmuştur. Toplumun tabiat örneğinde yeniden kurulması ile Batı merkezli düşünce akımı zamanla diğer sistemleri ve İslam-Osmanlı sistemini etkilemeye başlamıştır. Modern kapitalizmi oluşturan burjuvazinin dayandığı fikir bu dünyada başarılı olan öteki dünyada da başarılı olur zihniyeti olarak belirtilmektedir. Kapitalizm ile sağlanan birikim 18. yüzyılda sanayiye yönelmiş, Sanayi Devrimi İngiltere’de olmuştur. Sanayi Devrimiyle burjuva sınıfının yanında işçi sınıfı belirmiştir (Tabakoğlu, 2013, s. 38-49).

19.yüzyılda İngiltere’nin yanı sıra Almanya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi ülkelerde sanayileşme konusunda ilerlemişlerdir. Sanayileşmenin getirdiği hammadde bulma arayışlarının, Birinci Dünya Savaşının çıkmasına neden olduğu söylenmektedir (Güldal, 2009, s. 5). Birinci Dünya Savaşının sonunda galip devletler sorunlarını barışçıl yollarla çözmek, savaşa meydan vermemek amacıyla Milletler Cemiyeti adında uluslararası bir örgüt kurmuştur (Kılınç, 2013, s. 8).

20. yüzyılın başlarında Avrupalı devletlerin hammadde bulma çabası için yapılan Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, ABD en karlı çıkan devlet olmuştur. (Tokalak, 2017, s. 20). Milletler Cemiyetine; ABD'nin katılmamasından dolayı etkinliğinin az olduğu ve İkinci Dünya Savaşına engel olamadığı söylenir. İkinci Dünya Savaşı sonunda savaşları önlemek, ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla Milletler Cemiyetinin devamı niteliğinde Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatı 24 Ekim 1945'te kurulmuştur (Kılınç, 2013, s. 10-18).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel örgütlenmelerin gündeme gelmesi yoğunlaşmıştır (Kekevi, 2017, s. 269). Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonunda imparatorluklar yıkılarak, yerine ulus devletler kurulmuş, siyasi yapı kısmen de olsa parçalanmıştır. Parçalanmış siyasi yapıları güçlendirmek, sömürge olmaktan kurtulmak ve daha güçlü olmak için devletler bir araya gelmek istemişlerdir (Karagül, 2014, s. 3-4). Bu paydada uluslararası ilişkiler zamanla artmıştır. Ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri ilişkiler; teknolojinin gelişmesi, nüfusun ve ihtiyaçların artmasıyla daha da yoğunlaşmıştır. Bu ilişkilerin düzenli ve faydalı bir biçimde yürütülmesi için küresel örgütler kurulmuştur (Karagül, 2014, s. 5).

Zamanla dünyanın küreselleşmeye başlaması ile birlikte, ülkeler ekonomik entegrasyon fikrini benimsemeye başlamıştır. Çünkü ülkeler, sürdürülebilir büyümeyi tek başına gerçekleştirmede yetersiz kalmıştır. Küreselleşen dünyada ülkeler arasında ekonomik politik bağımlılık artmış, ülkelerin tek başına hareket etmesi zorlaşmıştır. Ülkeler sürdürülebilir büyümeye önem vermiş, bunun da ekonomik bütünleşme ile sağlanacağı kanısına varmışlardır. Birçok ülke ekonomik birlikteliklerini sağlayarak refah düzeylerini arttırmıştır (Balkır, 2010, s. 3-4).

Küreselleşme eğilimi arttıkça ülkeler çeşitli işbirlikleri çerçevesinde örgütlenmişlerdir (Kekevi, 2017, s. 262). Bu örgütlenmelerin en yaygın olanları ise iktisadi bütünleşmelerdir. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi örgütlenmeler küresel anlamda faaliyet sürdürmektedir. Avrupa Birliği (AB), Gelişen Sekiz Ülke (D-8) gibi örgütlenmeler ise bölgesel anlamda faaliyetlerini sürdüren örgütlenmelerdir. Ancak D-8 örgütlenmesinin hedeflerinde tüm gelişmekte olan ülkeleri kapsamı belirtildiğinden küresel örgütlere örnek olarak da gösterilebileceği belirtilmiştir (Gurbet, 2019, s. 1-2). Türkiye bu tip örgütlenmelerden; OECD, WTO, İslam İşbirliği Örgütü, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve D-8 gibi bütünleşmelere üyedir (Kekevi, 2017, s. 270).

1.2.1. Güney-Güney Diyalogu ve D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

İsveçli Ekonomist Gunnar Myrdal'ın ortaya attığı Kutuplaşma Teorisinde, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik bütünleşmeden ve dış ticarete birleşmeden dolayı gelişmekte olan ülkelerin refah kaybına uğrayacağını iddia etmektedir. Myrdal'a göre gelişmekte olan ülkelerin sanayisi, gelişmiş ülkelerin sanayisi ile rekabet edecek gücü olmadığından zamanla çökecektir. Gelişmekte olan ülkelerde bulunan nitelikli işgücü gibi üretim faktörleri de gelişmiş ülkelerin göç almaya başlamasıyla, üretim potansiyellerinin olumsuz etkilenebileceğini öne sürmektedir (Tarihbilgi.org, 2018).

Küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkeler zamanla gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmışlar ve buna çözüm bulmak için birlikte hareket etmek istemişlerdir. Bunun sonucunda Kuzey-Güney diyalogu gündeme gelmiş, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere istekte bulunmaya başlamışlardır. BM 1974 yılındaki toplantılarında, Devletlerin Ekonomik Hak ve Görevleri Sözleşmesini imzalamışlardır. Bu sözleşme ile Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin (YUED) temeli oluşmuştur. YUED'in amacı gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere olan bağımlılığını azaltmak, kalkınmalarına destek olmaktır. YUED'in ilkeleri Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Güney-Güney İşbirliği toplantılarında görüşülmüş bazı konularda antlaşmaya varılmıştır (Dinler, 2011, s. 1040).

Kuzey-Güney Ortaklığından beklenen verimi alamayan gelişmekte olan ülkeler, kendi aralarında birlik kurmak istemişler ve Güney-Güney diyalogu oluşturulmuştur. Güney-Güney diyalogu, gelişmekte olan ülkelerin aralarındaki ticaretin gelişmesini, ekonomik bütünleşmenin gerçekleşmesini ve bölgesel ticaret bloğu oluşturmayı hedeflemiştir. Bu hedefler doğrultusunda Uluslararası Kuruluşlar kurulmuştur (Dinler, 2011, s. 1040). D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatının, Güney-Güney diyalogu kapsamında kurulduğu belirtilmektedir (Kekevi, 2017, s. 272).

1.3. Adil Düzenin Tanımı

Adil Düzen söyleminin Necmettin Erbakan tarafından ortaya atıldığı belirtilmektedir. Necmettin Erbakan, 1980 öncesi dönem için kar ortaklığı ve sanayileşme söylemlerini kullanırken, 1980 sonrası için Adil Düzen söylemini kullanmıştır. Literatürde adil düzen siyasi, idari, sosyal ve ekonomik yapıları olan genel bir sistem olarak tanımlanmıştır. Adil düzenin ekonomi ayağı, Adil Ekonomik Düzen

olarak belirtilmektedir. Adil Ekonomik Düzen, hakça paylaşımı esas alan, refahın toplumun tüm kesimine yayıldığı, devletin üretime katılarak üretimden payını alabildiği ortaklık sistemi olarak tanımlanmıştır (Hamdemirci, 2018, s. 42-47).

1.3.1. Dünyada Gelir Dağılımı ve Adil Ekonomik Düzen

Erbakan adil ekonomik düzen kavramını ortaya atarken araştırmalarında; zenginlerin daha zengin, fakirlerin daha fakir olduğunu, toplumlararası gelir dağılımının bozulduğunu dile getirmiştir. Saadetin hep birlikte olması gerektiğini, toplumlar arasında yararlı ve samimi iş birliğinin esas alınması gerektiğini belirtmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin kurduğu Afrika Birliği, Arap Birliği, Asya Birliği gibi kuruluşların birtakım çalışmalar yaptığını lakin istenilen dinamizme ulaşamadığını dile getirmiştir. Gelişmekte olan bütün ülkeleri kucaklamak, dinamik bir yapıya sahip olmak amacıyla D-8 bütünleşmesinin kurulmasını sağlamıştır (Erbakan, 2014, s. 208-209).

Günümüzde Dünya Bankası verilerinden hareketle 2020 yılı dünyada gerçekleşen toplam GSYİH değeri 84,67 trilyon dolar olarak belirtilmiştir. Dünya nüfusu 7,76 milyar kişidir. Kişi başına milli gelir 11.066 dolar olarak belirtilmiştir. ABD ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği GSYİH değeri 20,89 trilyon dolar civarındadır. Bu dünyada gerçekleştirilen toplam GSYİH değerinin %24,6'sına karşılık gelmektedir. BM sınıflamasına göre en az gelişmiş ülke olarak belirtilen Bangladeş, Nijer, Senegal gibi yaklaşık 47 ülkenin toplam GSYİH değeri 1,11 trilyon dolar civarında gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu dünyada gerçekleştirilen toplam GSYİH değerinin %1,31'ine karşılık gelmektedir. Bu ülkelerin toplam nüfusu ise 2020 yılında 1,05 milyar kişi olarak belirtilmiştir. Bu oran dünya nüfusunun %13,5'ine karşılık gelmektedir. Bu ülkelerin yıllık ortalama kişi başına düşen milli gelirleri 1.061 dolar olarak ölçülmüştür (The World Bank, 2022).

Thomas Piketty'nin araştırmasında, 2012 yılında toplam nüfusun yaklaşık 7 milyar civarında, toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ise 70 milyon avro olduğunu, buna göre kişi başına GSYİH ise 10.000 avro civarında olması gerektiğini belirtmiştir. Sermayenin yıpranma payı olan %10'u bundan düşmüş ve 12'ye bölerek kişi başına düşen aylık geliri 760 avro olarak hesaplamıştır. Dünyada ki üretim ve gelirin tam bir eşitlik içinde paylaşılması durumunda, dünyada yaşayan her insanın ayda 760 avro seviyesinde bir gelire sahip olabileceğini bu hesaplamayla belirtmiştir (Piketty, 2014, s. 66). Bu hesaplamaya göre Dünya Bankası verilerinden hareketle 2020 yılı toplam nüfusun yaklaşık 7,75 milyar ve toplam GSYİH 84,7 trilyon dolar civarında

olduğu kabul edilirse, kişi başına GSYİH düşen 10.929 dolar olarak bulunur. Sermayenin yıpranma payı olan %10'u düşüp 12'ye bölünce kişi başına düşen aylık gelirin 830 dolar civarı olması gerekir. Dünyadaki üretim ve gelirin tam bir eşitlik içinde paylaşılması durumunda, dünyada yaşayan her insanın ayda 830 dolar seviyesinde bir gelire sahip olabileceği bu hesaplamayla belirtilebilir.

Dünyada gelişmekte olan ülkeler için birtakım çalışmalar da yapılmıştır. Dünyadaki gelişmekte olan ülkelere önemli mali, teknik yardım yapmak, yoksulluğu azaltmak ve kalkınmayı desteklemek için Dünya Bankası Grubu kurulmuştur. Günde 1,90 dolardan az parayla yaşayan insanların yüzdesini %3'ten fazla olmayacak şekilde düşürerek aşırı yoksulluğu sona erdirmek ve her ülke için en düşük %40'lık gelir artışını teşvik ederek paylaşılan refahı teşvik etmek Dünya Bankası Grubunun, 2030 yılına kadar ulaşılması gereken hedefleri arasındadır (The World Bank, 2021). Gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmiş bir ekonominin faydalarına daha adil ve etkin bir şekilde erişmelerini desteklemek, daha büyük ekonomik entegrasyonun potansiyel dezavantajlarıyla başa çıkmak, onları donatmaya yardımcı olmak için analiz sağlamak, fikir birliği oluşturmayı kolaylaştırmak, teknik yardım sunmak gibi hedefler için Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) kurulmuştur. UNCTAD, Birleşmiş Milletler tarafından kurulan uluslararası bir organdır. BM sekreterliğinin ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubunun da bir parçası olarak çalışmalarını sürdürmektedir (UNCTAD, 2021). Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Dünya Bankası'nın dünyanın en fakir ülkelere yardım eden bir parçasıdır. 1960 yılında kurulan IDA, ekonomik büyümeyi artıran, eşitsizlikleri azaltan ve insanların yaşam koşullarını iyileştiren programlara hibe sağlayarak yoksulluğu azaltmayı amaçlamaktadır (IDA, 2021).

1.3.2. Adil Ekonomik Düzeninin Temel Esasları

Erbakan'a göre Adil Ekonomik Düzen ile sömürünün olmadığı, ekonomik gelişmelere karşı olan engellerin ortadan kaldırıldığı, herkese karşı eşit, hakkı üstün tutan bir dünya inşa edilmek istenmiştir. Serbest piyasa rekabeti, mülkiyet hakkı esas alınmış, faize yer verilmemiştir. Günümüz kapitalist nizam ile küreselleşen dünyanın yol açtığı sorunlar ve sebepleri Tablo 1'de açıklanmaya çalışılmıştır. (Erbakan, 2019, s. 13)

Tablo 1: Günümüz Kapitalist Nizamın Yol Açtığı Sorunlar ve Çözümleri

<i>Problemler ve Yansıması</i>	<i>Sebepleri</i>	<i>Çözüm</i>
<i>Açlık</i>	Faiz	Adil Ekonomik Düzen
<i>Fakirlik</i>		
<i>Pahalılık</i>	Karşılıksız Para Basılması	Adil Devlet
<i>Enflasyon</i>	(Enflasyon)	
<i>İşsizlik</i>		
<i>Sömürülme (İstatistik' İşçi</i>	Haksız Vergi	Milli Rasyonel
<i>Memurun Vergideki</i>		Kalkınma
<i>Payı%55, Milli Gelirdeki</i>		
<i>Payı %15)</i>	Para Değerinin Emirle	İnançlı Kadrolar
<i>Gelir Dağılımında</i>	Düşürülmesi	
<i>Dengesizlik</i>		
<i>Dış Borçlar</i>	Günümüz Banka Ve Kredi	İrfanlı İnsan
<i>Savaşlar</i>	Sistemi	
<i>Rüşvet Ve Ahlaki Çöküntü</i>		

(Erbakan, 2019, s. 72)

Erbakan, batılın hak anlayışını kuvveti üstün tutan bir model olarak, adil ekonomik düzeni ise hakkı üstün tutan model olarak değerlendirmiştir. Allah'ın rızasını daima kendi rızamızdan üstün tutmamız gerektiğini, bunun ise insanlığın saadetini sağlamakla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Necmettin Erbakan insanlığın saadetini, Adil Ekonomik Düzeni kurmaya çalışarak sağlamak istemiştir (Erbakan, 2019, s. 12).

Erbakan, kapitalist nizamın, hak olan kârın yanında faize de yer verdiğini dile getirmiştir. Faize yer vermeyen komünizm ise, kâr ve mülkiyet hakkına izin vermemiştir. Serbest Piyasaya izin verilmemiş, merkezi olarak fiyatlar belirlenmiş, makro nitelikte planlar yapılamayarak ekonomi daha çok tahrip olmuştur. Adil ekonomik düzen ise İslami usullere uygun bir düzen olarak belirtilmiş, serbest piyasa rekabeti ve mülkiyet hakkı esas alınmıştır. Kâra müsaade etmiş lakin faize yer vermemiştir. Adil ekonomik düzende kapitalizm ve komünizmin olumlu yanlarına yer verilmiştir (Erbakan, 2019, s. 13).

1.3.3. Adil Ekonomik Düzende Devletin Görevi

Adil ekonomik düzende devlet, ülkelerin ve bölgelerin makro planlarını ve yatırım projelerini yaptırmaktadır. Güvenlik, enerji temini, su, altyapı, yol hizmetleri ve devlet hizmetleri olarak ele alınmaktadır. Devletin vergi almak yerine müesseselere ortak olması gerekmektedir. Erbakan bu ortaklık düzenini şu şekilde açıklamaktadır. Motor üretecek bir müteşebbis öncelikle teknik müdür, mali, ticari, idari müdür ve

yardımcılarından oluşan bir yönetim kadrosu oluşturmaktadır. Bu kadro ülkenin belli yerinde kurulmuş veya kurulması teşvik edilmiş motor üretim tesis sahipleri ile görüşmektedirler. Yönetici kadro, tesis sahipleri, üretim için oluşturulan işçi gruplarının sendika temsilcileri ve hammadde temin edecek şirket temsilcileri üretim için bir araya gelmektedir. Beşinci ortak olarak, işletmenin yol, nakliyat, elektrik, sağlık, enerji ve iletişim gibi genel ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla devlet masaya oturmaktadır. Herkes kendi hizmetleriyle üretime katkıda bulunmaktadır. Beş ortaktan her birinin, üretimin beşte birini alması uygun görülmektedir. Devlet vergi almayarak üretimden payına düşeni almaktadır. Böyle bir pay taksimi yapıldıktan sonra devlet kimsenin payından başkaca vergi (gelir vergisi) almamaktadır (Erbakan, 2019, s. 37-38). Erbakan adil ekonomik düzende devlete düşen görevi bu örnekle açıklamaktadır. Adil ekonomik düzen ile ilgili kredi sistemleri, ortaklık modelleri, derinlemesine araştırılması gerekmektedir.

1.3.4. Adil Düzen ve D-8 Bütünleşmesi

Bilal Karabulut küreselleşmeye olumsuz bakan düşünürlerin nedenini geliştirmekte olan ülkelerin sosyal ve kültürel özelliklerinin küreselleşme süreci ile birlikte erimesi ve homojen küresel bir topluma gidilmesi olarak bildirmiştir (Karabulut, 2016, s. 215). Erbakan adil düzeni kurmak için üstünlük değil eşitliğin esas alınması gerektiğini, maddi gücün kolaylıkla yer değiştirebileceğini günümüz ekonomisinin Amerika ve Avrupa'dan Asya'ya doğru kaymasını örnek göstererek belirtmiştir. Çifte standardın değil adaletin esas alınması gerektiğini, geliştirmekte olan ülkelere uygulanabilen ambargolar neticesinde masum halkın zarar görebileceğinden ötürü savunmuştur. Adil düzeni kurmak için, geliştirmekte olan bütün ülkeleri kucaklamak amacıyla D-8 kurma çalışmalarına başlamıştır. D-8'in çekirdek bir yapı olarak oluştuğunu başta Türk Cumhuriyetleri, Müslüman Ülkeler olmak üzere geliştirmekte olan bütün ülkeleri kapsayacak bir bütünleşme olması amaçlanmıştır. D-8 kuruluşu ile elde edilebilecek potansiyelin kendi üyeleri ve bütün insanlık için kullanması hedeflenmiştir. Her bir ülkenin hangi konuda yürütücü olacağı, hangi projeleri gerçekleştirmesine öncülük yapacağı plan programa bağlanmış, Türkiye'nin sanayi alanında atılım yapacak projelere öncülük vermesi belirtilmiştir (Erbakan, 2014, s. 208-209). Buradan hareketle D-8 ekonomik bütünleşmesinin Adil Düzen kurma çabaları neticesinde oluşturulduğu söylenebilir.

1.4. D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Tanımı

İngilizce de Developing Eight gelişen sekiz anlamına gelen bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır (Güldal, 2009, s. 47). Literatürde güney-güney diyalogu kapsamında gelişen ülkelerin kurduğu işbirliği olarak da tanımlanmaktadır (Kekevi, 2017, s. 272)

1.4.1. D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Kuruluşu

Erbakan'a göre, 1945 yılında Stalin, Roosevelt ve Churchill Yalta Limanı'nda toplanarak bugünkü küresel dünyayı tasarladılar. Soğuk savaşın başlamasından komünizmin iflasına kadar olan süreçte, gelir dağılımında adaletin bozulduğunu, yoksulluğun arttığını, fakir ülkelerin daha fakir, zengin ülkelerin ise daha zengin olduğunu dile getirmiştir. Başta Müslüman Körfez ülkeleri olmak üzere birçok az gelişmiş ülkenin savaş yoluyla, uygulanan ambargolarla, ödemek zorunda kaldıkları yüksek faizli dış borçlarla ekonomilerinin bozulduğunu ve böylelikle “Yeni Dünya Düzeni” adı altındaki tek kutuplu küresel düzenin tahakkümü altına girdiklerini söylemiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü hakkı üstün tutan, insanlığın saadeti için çalışan bütünleşmelerin olması gerektiğini, dünyanın hak çevresinde yeniden tanzim edilerek “Yeni Bir Dünya Düzeni” kurulmasını bu yolla insanlığın huzura kavuşacağını dile getirmiştir. Bunun için D-8 bütünleşmesini kurmak istemiştir (Erbakan, 2014, s. 89).

Mete Gündoğan Yeni Bir Dünya kurulum sürecinin D-8 ile başladığını, devam ettirilebilseydi D-60, akabinde D-160 bütünleşmesi olarak üç aşamalı küresel vizyon olabileceğini belirtmiştir (Gündoğan, 2019, s. 159).

Müslüman gelişmekte olan ülkeler arasında iş birliği fikri, Ekim 1996'da İstanbul'da düzenlenen “Kalkınmada İşbirliği” konulu bir seminer sırasında, o zamanki Başbakan Prof. Dr. Necmettin Erbakan tarafından tartışılmıştır. Seminere katılan Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Nijerya ve Pakistan'dan temsilciler ülkeler arasında işbirliği fikrini benimsemişlerdir. Bu konferans, D-8'in kurulmasına yönelik ilk adım olarak kabul edilir. Bir dizi hazırlık toplantısından sonra D-8'in resmi olarak kurulmuş olup, faaliyetlerine Devlet Başkanları zirvesinin sonunda düzenlenen İstanbul Deklarasyonu ile başlanmıştır (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2020). 15 Haziran 1997 tarihinde Çırağan Sarayı-İstanbul'da gerçekleşen ilk zirvede D-8'in işleyiş kuralları, teşkilat yapısı belirlenmiştir. Nijerya hariç tüm ülkelerin devlet veya hükümet başkanlarının katılımı ile gerçekleşen zirvede, gerek Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Necmettin Erbakan'ın gerekse diğer ülke başkanlarının yaptığı konuşmalar umut verici olmuştur (Alan, 2001, s. 192). Tüm dünyanın şahit olduğu bu 8 Müslüman ülkenin bir

araya gelmesini sağlayan Erbakan, D-8'in kurulumundan üç gün sonra 18 Haziran 1977'de istifa etmiş, 7 ay sonra partisi kapatılmış ve kendisine beş yıl siyaset yasağı getirilmiştir (Gündoğan, 2021, s. 31).

D-8 ülkeleri. Bangladeş, Mısır, Endonezya, İnan, Malezya, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'den oluşmaktadır. İlk Zirve Bildirgesine (İstanbul, 1997) göre D-8'in temel amacının; çatışma yerine barış, yüzleşme yerine diyalog, sömürü yerine işbirliği, çifte standart yerine adalet, ayrımcılık yerine eşitlik, baskı yerine demokrasi ilkelerine uygun olarak sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak olduğu belirtilmiştir. D-8'in hedefleri, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki konumlarını iyileştirmek, ticari ilişkilerinde yeni fırsatlar yaratmak, uluslararası düzeyde karar alma sürecine katılımlarını artırmak ve daha iyi bir yaşam standardı sağlamaktır. Aynı şekilde, D-8 üye ülkelerin diğer bölgesel veya uluslararası kuruluşlara üyeliklerinden kaynaklanan ikili ve çok taraflı taahhütleri üzerinde olumsuz etkisi olmayan bir forum olarak nitelendirilmiştir (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2020).

1.4.2. Örgütsel Yapısı

D-8'in ana organları, zirve, konsey ve komisyon olarak belirlenmiştir. D-8'in en üst organı olan zirve, üye devletlerin Devlet / Hükümet Başkanlarından oluşur. İki yılda bir toplanır. Konsey, üye devletlerin Dışışleri Bakanlarından oluşur. D-8'in siyasi karar organıdır ve mevcut konuların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi için bir forum görevi görür. Komisyon ise D-8'in yürütme organıdır. İlgili hükümetler tarafından atanan üst düzey yetkililerden oluşur. Her komisyon kendi ülkesindeki ulusal koordinasyondan sorumludur (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2020).

1.4.3. D-8 Sekreterliği

D-8 Sekreteryası çalışmalarını 1997-2006 yılları arasında İcra Direktörlüğu şeklinde sürdürmüştür. İcra Direktörlüğu, 11 Mayıs 2006 tarihinde Endonezya'nın Bali şehrinde düzenlenen 9. Bakanlar Konseyi Toplantısında Genel Sekreterliğe dönüştürülmüştür (Kılınç, 2013, s. 29). Örgütün temsili ve bürokratik işleyişini sağlamak amacıyla kurulan sekreteryası, genel sekreterlik makamı altında iki adet direktörlük şeklinde oluşturulmuştur

İKİNCİ BÖLÜM

D-8 ÜLKELERİNİN EKONOMİK DURUMU

D-8 bütünleşmesinin dünya ihracatındaki payı yaklaşık olarak %4,1'dir. 2019 yılı toplam ihracat değeri 767,7 milyar dolar olup, dünyada toplam ihracat 18,7 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bütünleşmenin dünya ithalatındaki payı %4,4 tür. 2019 yılı toplam ithalat değeri 845,5 milyar dolar olup, dünyada toplam ithalat 19,08 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. D-8 bütünleşmesinin toplam ticaret hacmi yaklaşık olarak 1,6 trilyon dolar civarındadır (Trade Map, 2020).

Dünya Bankası verilerinden hareketle 2020 yılı dünyada gerçekleşen toplam GSYİH değeri 84,67 trilyon dolar olarak belirtilmiştir. D-8 ülkelerinin toplam GSYİH değeri ise 3,7 trilyon dolar civarı gerçekleşmiştir (The World Bank, 2022). Bu dünyada gerçekleştirilen toplam GSYİH değerinin %4,3'üne karşılık gelmektedir.

2.1. Türkiye

Gündoğan, Türkiye'yi üç kıtayı birbirine bağlayan, aynı anda hem Asya, Akdeniz, Karadeniz, Avrupa ve Ortadoğu ülkesi olarak değerlendirmiştir. 21. yüzyıl ile başlayan dünyadaki köklü değişimlerin Türkiye'ye farklı tehditler getirmesinin yanında, yeni fırsatların da getirdiğini, Avrupa'yı, Asya'ya bağlayan Avrasya kuşağında merkezi bir konuma geldiğini belirtmiştir (Gündoğan, 2009, s. 122).

2.1.1. Ekonomi

Gündoğan araştırmalarında Türkiye'nin geçmişte uygulanan yanlış politik ve ekonomik tercihler nedeniyle derin bunalımların yaşandığını ancak Soğuk Savaş dönemi sonrasında yeniden şekillendirilmeye çalışılan dünyada, Türkiye'nin kendi değerleri ile aktif bir liderlik görevi yapabileceğini belirtmiştir. Türkiye'nin ekonomik potansiyeline değinmiş, maden rezervinin zengin olduğunu, uygulanan yanlış politikalar yüzünden madenci bir ülke olmadığımızı, Batıdaki sanayileşme etkisiyle Türkiye'de Batı sermayeli çeşitli maden işletmelerinin kurulduğunu belirtmiştir (Gündoğan, 2009, s. 123).

Tablo 2' de Türkiye Ekonomisinin 2000-2020 yılları arasındaki değişimini gösteren makro veriler, Dünya Bankasından alınan bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablo 2: Türkiye Ekonomisi Yıllara Göre Dağılımı

<i>Gösterge</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2020</i>
<i>Nüfus (Toplam Milyon)</i>	63,2	72,3	84,3
<i>Nüfus Artış Hızı</i>	1,5	1,4	1,1
<i>GSYİH büyümesi (yıllık %)</i>	6,9	8,4	1,8
<i>GSYİH (cari ABD doları) (milyar)</i>	274,3	776,99	720,10
<i>Enflasyon, GSYİH deflatörü (yıllık %)</i>	49,4	7,0	14,8
<i>Tarım, ormancılık ve balıkçılık, katma değer (GSYİH yüzdesi)</i>	10	9	7
<i>Sanayi (inşaat dahil), katma değer (GSYİH yüzdesi)</i>	27	24	28
<i>Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH yüzdesi)</i>	21	21	29
<i>Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH yüzdesi)</i>	22	26	32
<i>Brüt sermaye oluşumu (GSYİH yüzdesi)</i>		27	32
<i>Kişi Başına GSMH</i>	4.320	10.490	9.450
<i>Finans sektörü tarafından sağlanan yurt içi kredi (GSYİH yüzdesi)</i>	-	67,6	98,3

(The World Bank, 2021)

Tablo 2 incelendiğinde Türkiye'nin toplam nüfusunun yıllara göre artış içinde olduğu ve 2020 yılında 84,3 milyon kişiye ulaştığı görülmektedir. Nüfus artış hızının 2000-2020 arası dönemde gerilediği söylenebilir. GSYİH değerinin 2000 yılında 274,3 milyar dolardan 2010 yılında 776,9 milyar dolara yükseldiği, 2020 yılında ise 720,1 milyar dolara gerilediği görülmektedir. Tüketici Fiyat Endekslerine Göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında 2000 yılı için hesaplanan %49,4 oranındaki enflasyonun, 2010 yılına gelindiğinde %7 ile kontrol altına alındığı ancak 2020 yılı için artışa geçerek %14,8'e ulaştığı görülmüştür. Tablodan mal ve hizmet ihracatının, mal ve hizmet ithalatının yıllara göre artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Finans sektörü tarafından sağlanan yurtiçi kredinin ise 2010 yılında 67,6 iken 2020 yılında %98,3 olduğu görülmektedir.

Tablo 3'te Türkiye ekonomisine ait temel ekonomik göstergeler, İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC) den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 3: Türkiye'ye Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Birim	2017	2018	2019
2020	Okuryazarlık Oranı, Yetişkin, Toplam	Yüzde	96,15		
Türkiye	Mevcut Sağlık Harcamaları GSYİH (%)	Yüzde	4,22		
Türkiye	Ödemeler Dengesi: Cari İşlemler Hesabı	Bin USD	-47347,00	-27252,00	
Türkiye	Tarımda İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	19,38	19,20	19,05
Türkiye	Sanayide İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	26,54	26,32	26,12
Türkiye	Hizmetlerde İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	54,08	54,48	54,82
Türkiye	İşsizlik Oranı, Toplam İşgücünün Yüzdesi	Yüzde	10,82	10,90	11,90
Türkiye	Tüketici Fiyat Endeksi, Ortalama, Yıllık% Değişim	Yüzde	11,14	16,33	15,68
Türkiye	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	6,86	6,50	
Türkiye	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	9,65	8,01	
Türkiye	GSYİH (Cari Fiyatlarla)	ABD Doları Milyar	852,60	771,30	
Türkiye	Kişi başına GSYİH (Cari Fiyatlarla)	Amerikan Doları	10513,55	9370,23	
Türkiye	Devlet Bütçesi Dengesi	Milyon Ulusal Para Birimi	-67981,76	-118030,61	
Türkiye	Devlet Harcamaları, GSYİH İçindeki Payı	Yüzde	31,89	33,87	
Türkiye	Devlet Gelirleri, GSYİH İçindeki Payı	Yüzde	29,70	30,70	
Türkiye	Faiz Ödemeleri	Milyon Ulusal Para Birimi	63896,50	104587,62	
Türkiye	Uluslararası Ticaret Vergileri (gelir yüzdesi)	Yüzde	1,45	1,45	
Türkiye	Toplam Vergi Geliri	Milyon Ulusal Para Birimi	555234,67	665325,89	
Türkiye	Toplam Vergi Geliri, Devlet Gelirlerindeki Payı	Yüzde	60,10	58,18	
Türkiye	2.a.1 Devlet Harcamalarının Tarım Payı (%)	Yüzde	3,90		
Türkiye	8.4.2 Evsel Malzeme Tüketimi, Doğal Gaz	Ton	37234988,94		
Türkiye	8.4.2 Yurt İçi Malzeme Tüketimi, Petrol	Ton	44598971,43		
Türkiye	9.2.1 GSYH Oranı Olarak Üretim Katma Değeri	Yüzde	16,47	16,50	
Türkiye	Mal ve Hizmet İhracatı Yıllık Değişim	Yüzde	11,96	7,83	
Türkiye	Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişim	Yüzde	29,28	30,63	
Türkiye	İşgücü, Toplam	Kişi	31,992,304.00	32,579,794.00	33,119,411.00

(Sesric, 2020)

Tablo 3 incelendiğinde; 2017 yılında 852,6 milyar dolar olan GSYİH, 2018’de 771,3 milyar dolara gerilemiştir. Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2017 yılı için 10.513 dolar iken 2018 yılında 9.370 dolara gerilemiştir. Yani kişi başı milli gelir bir yılda %10,8 (1143 dolar) gerilediği söylenebilir.

İşgücünün sektörlere göre dağılımına bakıldığında, 2019 yılı için tarım sektörünün toplam istihdamdaki payının %19,05, sanayi sektörünün payının %26,12, hizmetler sektörünün payının ise %54,82 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün istihdamda en fazla paya sahip olduğunu görülmektedir.

Tüketici Fiyat Endekslerine Göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında 2017 yılı için hesaplanan %11,14 oranındaki enflasyonun, 2019 yılında artış göstererek %15,68’e ulaştığı görülmektedir. Birçok gelişmiş ülkede enflasyon oranı %1’in bile altındayken, ülkemizde çift haneli rakamlarda seyrettiğini görülmektedir.

Toplam vergi gelirlerine bakıldığında, 2017 yılında 552,2 milyar dolar iken, 2018 yılında 665,3 milyar dolara yükselmiştir. Toplam vergi gelirlerinin devlet gelirleri içindeki payı ise %58-%60 dolaylarında olduğu görülmektedir.

Bütçe dengesine bakıldığında 2017 yılında 67,9 milyar dolar açık verilmişken, 2018 yılında 118,03 milyar dolar açık verildiği görülmektedir. Bütçe açıklarının da artan bir seyir izlediği söylenebilir.

Denk Bütçe olması için, Bütçe Gelirleri (vergi gelirleri+ vergi harici gelirler), Bütçe Giderlerine (Faiz dışı gider+ faiz giderleri) eşit olmalıdır. MTV, ÖTV, KDV gibi vergi gelirleri devletin en büyük gelir kaynağıdır. Vergi dışı gelirlere ise; harçlar, para cezaları ve KİT gelirleri örnek olarak verilebilir. Bütçe giderleri içinde olan faiz dışı giderler, reel harcamalar (kamu hizmetinin sağlanması için yapılan elektrik harcamaları, maaş ödemeleri), yatırımlar (her türlü devlet yatırımı) ve transfer harcamaları (her türlü sosyal yardımlar, emekli aylıkları) olarak sınıflandırılmaktadır. Faiz giderleri ise bütçe içerisinde yapılan faiz ödemeleridir (Ceylan, 2019). Tablodan da görüldüğü üzere faiz giderleri yıldan yıla artmaktadır. Bunun sonucunda da Devlet Bütçe Dengesi sürekli açık vermektedir.

a) İhracat-İthalat

Tablo 4’te Türkiye’nin ihracatında yer alan ilk 10 ülkenin, Uluslararası Ticaret Merkezinin (ITC) yayınladığı Ticaret Haritasından (Trade Map) alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 4: 2020 Türkiye'nin İhracatında ilk 10 ülke

ÜLKELER	TÜRKİYE'NİN İHRACATINDAKİ PAYI (%)
<i>Almanya</i>	9,4
<i>İngiltere</i>	6,6
<i>ABD</i>	6
<i>Irak</i>	5,4
<i>İtalya</i>	4,8
<i>Fransa</i>	4,2
<i>İspanya</i>	3,9
<i>Hollanda</i>	3,1
<i>İsrail</i>	2,8
<i>İspanya</i>	2,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 4'te Türkiye'nin ihracatında ilk sırada %9,4'lik pay ile Almanya'nın yer aldığı, sırasıyla İngiltere ve ABD'nin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 5'te Türkiye'nin ithalatında yer alan ilk 19 ülke, Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir

Tablo 5:2019 yılı Türkiye'nin İthalatında İlk 19 ülke

ÜLKELER	2019'DA İTHAL EDİLEN DEĞER(BİN\$)	TÜRKİYE'NİN İTHALATINDAKİ PAYI (%)
<i>Rusya</i>	22373444	11,1
<i>Çin</i>	18397044	9,2
<i>Almanya</i>	17958532	8,9
<i>Amerika</i>	11008298	5,5
<i>İtalya</i>	8609569	4,3
<i>Hindistan</i>	6592791	3,3
<i>Fransa</i>	6324129	3,2
<i>Kore</i>	5613229	2,8
<i>İngiltere</i>	5425188	2,7
<i>BAE</i>	4332368	2,2
<i>İspanya</i>	4148502	2,1
<i>Japonya</i>	3519899	1,8
<i>İsviçre</i>	3258520	1,6
<i>Belçika</i>	3142657	1,6
<i>İran</i>	3100087	1,5
<i>Hollanda</i>	3063106	1,5
<i>Ukrayna</i>	2589282	1,3
<i>Irak</i>	2517066	1,2
<i>Poland</i>	2477980	1,2

(Trade Map, 2020)

Tablo 5 incelendiğinde, 22,3 milyar dolar ile, Türkiye'nin toplam ithalatı içinde %11,1 ile en çok paya sahip ülkenin Rusya olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 18,3 milyar dolar ile Çin, 17,9 milyar dolar ile Almanya, 11 milyar dolar ile ABD takip etmektedir. Tek D-8 ülkesi ise, 3,1 milyar dolar ve toplam ithalat içinde %1,5'luk pay ile 15.sırada yer alan İran olduğu görülmektedir.

Tablo 6'da 2020 yılı Türkiye'nin ithalatında yer alan ülkeler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 6: 2020 yılı Türkiye'nin İthalatında Ülkeler

<u>Çin</u>	23.040,812
<i>Almanya</i>	21.732.800
<i>Rusya Federasyonu</i>	17.829.236
<i>Alan Nes</i>	13.685.863
<i>Amerika Birleşik Devletleri</i>	11.525.182
<i>İtalya</i>	9.201.429
<i>Irak</i>	8.201.655
<i>İsviçre</i>	7.771.743
<i>Fransa</i>	6.988.092
<i>Kore Cumhuriyeti</i>	5.734.339
<i>Birleşik Arap Emirlikleri</i>	5.603.801
<i>Birleşik Krallık</i>	5.582.391
<i>İspanya</i>	5.039.416
<i>Hindistan</i>	4.830.121
<i>Japonya</i>	3.742.695
<i>Belçika</i>	3.716.088
<i>Hollanda</i>	3.628.593
<i>Brezilya</i>	3.228.353
<i>Polonya</i>	3.005.108
<i>Romanya</i>	2.769.255
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	2.746.268

(Trade Map, 2020)

Tablo 6 incelendiğinde, 23 milyar dolar ile Türkiye'nin toplam ithalatı içinde en çok paya sahip ülke Çin olduğunu görülmektedir. Bunu sırasıyla 21,7 milyar dolar payıyla Almanya ve 17,9 milyar dolar ile Rusya takip etmektedir. 2020 yılında Çin'in Türkiye'nin ithalatında ilk sıraya geçtiği, 2019 yılında ilk sırada yer alan Rusya'nın ise azalarak toplam ithalat içinde 3.sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 7'de Türkiye'nin D-8 ülkeleri ile dış ticaret payı ve 2015-2019 yılı artış oranı Tade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 7: Türkiye'nin D-8 Ülkeleri ile İthalat ve İhracatı

2019 Yılı	TÜRKİYE			
	Türkiye'nin İhracatı İçindeki Payı	2015-2019 yılı artış miktarı (%)	Türkiye'nin İthalatı İçindeki Payı (%)	2015-2019 yılı artış miktarı (%)
Pakistan	0,3	+15	0,15	+2
Endonezya	0,16	+7	1	-6
Malezya	0,2	+1	1	+7
Bangladeş	0,19	+15	0,23	-19
Nijerya	0,33	+17	0,07	-6
İran	1,32	-16	2	-9
Mısır	2	+2	1	+9

(Trade Map, 2020)

Tablo 7 incelendiğinde, 2019 yılında Türkiye'nin ihracatı içinde en fazla paya sahip olan D-8 ülkesinin Mısır olduğu görülmektedir. Mısır'ın Türkiye'nin ihracatı içindeki payı yaklaşık olarak %2'dir. Türkiye'nin ihracatı içinde en az paya sahip olan D-8 ülkesi, %0,19'luk payla Bangladeş olduğu görülmektedir.

Türkiye 2018'deki İnsani Gelişme Endeksi sıralamasına göre 59. Sırada yer almaktadır. İlk kez *en yüksek insani gelişmişlik kategorisinde* yerini aldığı belirtilmiştir. Bir önceki yıl sıralama değeri ise 64.sıra ile *yüksek insani gelişmişlik* kategorisinde yer aldığı belirtilmiştir. Türkiye, insani gelişmedeki ilerlemenin ölçütü olan endekste, son 28 yılda %39,4'lük bir artış kaydetmiştir. İnsani gelişmişlik Endeksi, ülkelerin resmî kurumlarının istatistiklerinden elde edilen veriler sayesinde, ülkelerin okuryazar oranı, uzun ve sağlıklı yaşam, kabul edilebilir bir yaşam standardının uzun vadeli takibi sonucunda hazırlanan bir ölçümdür (UNDP Türkiye, 2019).

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınan verilerde 2018 yılı için en yüksek gelire sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldıkları pay %47,6 iken, en az gelire sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldıkları payın %6,1 olduğu görülmektedir. Toplumun en zengin %20'lik kesimin toplam gelirden aldığı pay, en yoksul %20'lik kesimin toplam gelirden aldığı payın 2018 yılı için tam 7,8 katı olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020). Bu oranın artmasıyla, zenginlerin daha zengin, yoksulların daha yoksullaştığı, gelir dağılımında eşitsizliğin giderek daha da çok artmasına neden olduğunu söylenebilir.

Tablo 8: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı ve P80/P20 oranı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gini katsayısı	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,41
P80/P20 oranı	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0

(TÜİK, 2021)

Gini katsayısı; bir ülkede milli gelir dağılımında eşitlik olup olmadığını ölçer. 0 ile 1 arasında değer alır. 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitlik artmakta, 0'dan uzaklaştıkça ise gelir dağılımında eşitsizlik artmaktadır (TÜİK, 2021). Gelir dağılımının adaletli olduğu İsveç Norveç gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde gini katsayısı 0,24-0,25 düzeylerindedir (Para&Borsa, 2019). P80/P20 oranı toplumun en zengin %20'lik kesimin toplam gelirden aldıkları payın, en yoksul %20'lik kesimin toplam gelirden aldıkları paya bölünmesi ile bulunmaktadır (Eğilmez, 2017).

Tablo 8 incelendiğinde; gini katsayısı 2011-2014 yılları arasında azalma, 2014-2019 yılları arasında ise artma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2014 yılında 0,391 olan gini katsayısı, 2018 yılında yükselerek 0,408 değerini almıştır. Bu katsayının yıldan yıla artmasıyla gelir dağılımında daha da adaletsiz bir duruma gidildiği söylenebilir.

Tablo 9'da yoksulluk oranı TÜİK'den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 9: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı 2017-2018

	%50 - 50%	2017	2018
Yoksulluk sınırı (TL)		7 944	8 892
Yoksul sayısı (Bin kişi)		10 622	11 091
Yoksulluk oranı (%)		13,5	13,9
Yoksulluk açığı		22,6	23,7

(TÜİK, 2020)

Tablo 9 incelendiğinde, yoksul sayısı 2017 yılında 10 milyon 622 bin kişi iken, 2018 yılında 11 milyon 91 bin kişiye yükseldiği görülmektedir. 469 bin kişi daha yoksullaşmıştır. Yaklaşık %4'e tekabül eden bu artışla birlikte yoksulluk oranı da %13,5'dan, %13,9'a arttığı görülmektedir.

Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir (TÜİK, 2020). Yoksulluk açığının da 2018 yılında bir önceki yıla göre %4,86 artış göstererek %23,7 değerini aldığı görülmektedir.

2.2. Pakistan

Arap denizi sınırında, doğusunda Hindistan, batısında İran ve Afganistan, kuzeyinde Çin'in yer aldığı bir Güney Asya ülkesidir. Ülkenin nüfusu 233.500.636 kişidir (Temmuz 2020 tahmini). Nüfusun %96,4 ü Müslüman, %3,6 s diğer dinlere (Hristiyan, Hindu) mensup kişilerden oluşur. Kentsel nüfus, toplam nüfusun %37,2'sini oluşturur. Okuryazarlık oranı toplam nüfusun %59,1'i kadardır. Pakistan'ın hükümet sistemi Federal Parlamento Cumhuriyetidir. Hukuk sistemi İslam hukukunun etkisine sahip ortak hukuk sistemidir. (CIA The World Factbook, 2020)

2.2.1. Ekonomi

Uzun süren iç siyasi anlaşmazlıklar, yabancı yatırımın düşük düzeyde olması gibi nedenlerle Pakistan da az gelişmiş ülkeler statüsünde yerini almıştır. Son yıllarda güvenlik ve enerji alanında ilerlemeler kaydedilmiştir. Lakin sürekli elektrik kesintilerinin olması, güvenliğin zayıflığı, külfetli bir yatırım ortamı yatırımcıları caydırmaktadır (CIA The World Factbook, 2020).

Pakistan ekonomisinde tarım sektörünün büyük bir payı vardır. Pamuk, buğday, şeker kamışı ve mısır başlıca tarım ürünleridir. Sanayi sektöründe ise tekstil sektörünün payı büyüktür. Hazır giyim sanayi, deri ve deri mamulleri, pamuk ve yün dokumacılığı şeker ve meşrubat Pakistan'ın belli başlı sanayi ürünleri arasında yer almaktadır. Kimyasal madde üretimi de ülkede önemli ölçüde artmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

Ülke ihracatının pamuk-tekstil-buğday üçlüsü olarak dar bir tabana sıkışmasıyla, ülke ekonomisi kırılgan bir hal almaktadır. İmalat sanayisi ise 11 Eylül 2011 saldırısından sonra bunalıma girmiş, sektöre açılan yeni krediler sayesinde tekrar toparlanmıştır. Ancak Hindistan ile yaşanan askeri ve siyasi gerginlik, Afganistan ve terör olaylarının baş göstermesi ekonomi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

Tablo 10: Pakistan'ın GSYİH Sektörlere Göre Dağılımı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
Tarım	24,8	24,9	25,1	24,6	24,7	24,0
Sanayi	21,0	21,0	20,1	19,4	19,1	18,8
Hizmetler	54,1	54,2	54,9	56,0	56,3	57,2

(Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019)

Tablodan görüleceği üzere Pakistan ekonomisinde 2018 yılı için tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı %24, sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki payı %18,8, hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payının %57,2 olduğu görülmektedir.

Tablo 11: Pakistan Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Birim	Değer
Pakistan	Tarımda İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	41,37
Pakistan	Sanayide İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	23,67
Pakistan	Hizmetlerde İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	34,96
Pakistan	TÜFE Ortalama Yıllık % Değişim	Yüzde	7,34

(Sesric, 2020)

İşgücünün mesleğe göre dağılımında ise tarım sektörünün payı %41,37, sanayi sektörünün payı %23,67, hizmetler sektörünün payı 34,96 olarak 2019 mali yılında tahmini hesaplanmıştır. Her ne kadar tarımın GSYİH içindeki payı %24 olsa da toplam işgücü içindeki payı %41,3 tür. İstihdam da tarım sektörünün payının en fazla olduğu görülmektedir.

Tüketici Fiyat Endekslerine göre hesaplanmış enflasyon oranı ise 2019 yılı için %7,34 olduğu görülmektedir.

Tablo 12'de Pakistan'a ait temel ekonomik göstergeler, Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 12: Pakistan Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Birim	2017	2018	2019	2020
Pakistan	GSYİH, cari fiyatlar	Dolar(milyar)	304.603	313.073	276.942	261.726
Pakistan	Kişi Başına GSYİH	Dolar(birim)	1.544,17	1.557,88	1.352,72	1.254,86
Pakistan	Toplam Yatırım	GSYİH Yüzdesi	16.151	17.342	15.635	15.328
Pakistan	Tasarruf	GSYİH Yüzdesi	12.122	11.211	10.784	13.628
Pakistan	İşsizlik Oranı	Toplam İşgücü Yüzdesi	6.018	5.550	4.080	4.500
Pakistan	Cari Hesap Bakiyesi	Dolar(milyar)	-12.270	-19.195	-13.434	-4.449

(International Monetary Fund, 2021)

Tablo 12'deki işsizlik oranlarına bakıldığında, 2017 yılı için %6.01 iken 2020 yılına gelindiğinde azalarak %4,5 olduğu görülmektedir.

Tablo 12 incelendiğinde Pakistan ekonomisi için 2017 yılında 304,6 milyar dolar olan GSYİH, 2020 yılında 261,7 milyar dolara gerilediği görülmektedir. 2019 yılı için GSYİH içinden Gayri Safi Milli Tasarrufa ayrılan pay %10,7 iken, 2020 yılında 13,6 olduğu ve toplam yatırımların payının %15,4 olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2017 yılı için 1.544 dolar, 2018 yılında 1.557 dolar, 2019 yılında 1.352 dolar, 2020 yılında 1.254 dolar olduğu görülmektedir.

Cari işlemler dengesi olarak değerlendirdiğimizde ise Pakistan ekonomisinin sürekli cari açık verdiği görülmektedir. 2017 yılında 12,2 milyar dolar olan cari açık, 2018 yılında 19,1 milyar dolara çıktığı gözlemlenmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 13'te Pakistan'ın ithalatında yer alan ilk 10 ülke, Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 13: 2019 Yılı Pakistan'ın İthalatında ilk 10 Ülke ve Payı

Dünya	Pakistan'ın İthalatındaki Payı (%)
Çin	24,8
Birleşik Arap Emirlikleri	12,6
ABD	5,2
Suudi Arabistan	4,9
Endonezya	4,4
Katar	4,4
Japonya	2,7
Kuveyt	2,5
Güney Afrika	2,3
Tayland	2,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 13 incelediğinde, Pakistan'ın ithalatında %24,8 ile Çin'in en fazla paya sahip olduğu, bunu sırasıyla %12,6 payla Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), %5,2'lik payla ABD'nin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 14'te Pakistan'ın ihracatında yer alan ilk 10 ülke, Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 14: 2019 Yılı Pakistan'ın İhracatında ilk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>Pakistan'ın İhracatında Payı (%)</i>
<i>ABD</i>	17
<i>Çin</i>	8,6
<i>İngiltere</i>	7,1
<i>Almanya</i>	5,6
<i>Afganistan</i>	5
<i>Birleşik Arap Emirlikleri</i>	5
<i>Hollanda</i>	4,4
<i>İspanya</i>	4
<i>İtalya</i>	3,4
<i>Bangladeş</i>	3,3

(Trade Map, 2020)

Tablo 14 incelediğinde, Pakistan'ın ihracatında %17 ile ABD'nin en fazla paya sahip olduğu, bunu sırasıyla %8,6 payla Çin, %5,2'lik payla İngiltere'nin takip ettiği görülmektedir.

Pakistan'ın başlıca ihraç ürünleri; tekstil (hazır giyim, pamuklu kumaş, iplik), pirinç, halı-kilim, kimyasallar, cerrahi alet olduğu belirtilmektedir (CIA The World Factbook, 2020).

2.2.2. Türkiye Pakistan İlişkileri

Tablo 15'te Türkiye'nin Pakistan'la olan ithalat ve ihracat değerleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 15: 2019 yılı Pakistan'ın Türkiye'ye İhracat ve İthalat Payı

2019 YILI	PAKİSTAN	
	Değeri	2015-2019 yılı artış miktarı (%)
<i>Toplam İhracatı(milyar\$)</i>	23,8	+3
<i>Toplam İthalatı(milyar\$)</i>	50,1	+5
<i>Dünya İhracatındaki Payı (%)</i>	0,12	
<i>Dünya İthalatındaki Payı (%)</i>	0,26	
<i>Türkiye'den İthalatı(milyon\$)</i>	376,5	+17
<i>Türkiye'ye İhracatı(milyon\$)</i>	296,6	+7
<i>Pakistan'ın İhracatındaki Payı (%)</i>	1	
<i>Pakistan'ın İthalatındaki Payı (%)</i>	1	

(Trade Map, 2020)

Tablo 15 incelendiğinde Türkiye Pakistan ile dış ticaretinde 2019 yılında fazla verdiği görülmektedir. 2015 – 2019 yılları arasında Pakistan'ın Türkiye'ye olan ihracatında %7, ithalatında ise %17 oranında değer artışı gerçekleştirdiği görülmektedir. 2019 yılında Pakistan'ın Türkiye'ye ihracatı 296,6 milyon dolar olmuştur. Bunun Pakistan'ın ihracatının içindeki payı %1'dir. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 376,5 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin Pakistan'ın ithalatındaki payının ise %1 olduğu görülmektedir.

Tablo 16'da Pakistan'ın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 16: Pakistan'ın Türkiye'ye İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler

<i>Türkiye'nin Pakistan'dan En Çok İthal Ettiği Ürünler 2019</i>	<i>Bin\$</i>
<i>Pamuk</i>	173.204
<i>Plastikler ve mamulleri</i>	21.419
<i>İçecekler, alkollü içkiler ve sirke</i>	20.009
<i>Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı</i>	19.007
<i>Örme giyim eşyası ve aksesuarı</i>	13.455
<i>Suni devamsız lifler</i>	10.642
<i>Optik, fotografik, sinematografik, ölçme, kontrol, hassas, tıbbi</i>	6.305
<i>Oyuncaklar, oyunlar ve spor malzemeleri; bunların parçaları</i>	3.095
<i>Hububat</i>	2.816

(Trade Map, 2020)

Tablo 16 incelendiğinde; Türkiye'nin Pakistan'dan ithal ettiği ürünlerde pamuk, plastik, içecekler, giyim eşyalarının ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 17'de Pakistan'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 17: Pakistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler

Türkiye'nin Pakistan'a en çok İhraç Ettiği Ürünler 2019 Bin\$

<i>Makine, mekanik aletler, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları</i>	90.260
<i>Demir ve çelik</i>	45.718
<i>Elektrikli makine ve cihazlar ve bunların aksam ve parçaları; ses kayıt cihazları ve çoğaltıcılar, televizyon</i>	20.792
<i>Çeşitli kimyasal ürünler</i>	16.663
<i>Demir veya çelikten eşya</i>	13.951
<i>Süt ürünleri; kuşların yumurtaları; doğal bal; hayvansal kökenli yenilebilir ürünler</i>	13.711
<i>Kauçuk ve kauçuktan eşya</i>	12.927

(Trade Map, 2020)

Tablo 17'de Türkiye'nin Pakistan'a ihraç ürünlerine baktığımızda makineler, demir- çelik ve bunlardan eşya ürünleri olduğu görülmektedir.

2.2.2.1. Türkiye Pakistan Yatırım İlişkileri

Türkiye'de toplam 233 Pakistan sermayeli firma faaliyet göstermektedir. Firmalar ağırlıklı olarak otomotiv, elektronik, makine, telekomünikasyon ve bankacılık alanlarında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Pakistan firmalarının 2002-2019 yılları arasında doğrudan yatırımları 80 milyon dolar olduğu belirtilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Pakistan'da Türk yatırımları enerji, finans, altyapı ve müteahhitlik şeklinde ağırlıklı olarak sürdürülmektedir. Zorlu Holding, Ziraat Bankası, Ülker gibi büyük şirketler, Pakistan'da yatırım faaliyetinde bulunan Türk şirketleridir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

2.2.2.2. Türkiye-Pakistan Ticaretiyle İlgili Sorunlar

İki ülkenin ticaretindeki en büyük sorun taşımacılıktır. Hava taşımacılığının maliyeti yüksek olduğu için tercih edilmemektedir. Karayolu taşımacılığı en iyi yol olmasına karşın, İran ile geçmişte yaşanan sorunlar (ek ücret, özel gümrük uygulaması) ve Pakistan'ın TIR sistemini uygulayan ülkeler arasında yer almaması gibi nedenlerden ötürü deniz taşımacılığı tercih edilmektedir. Deniz taşımacılığında ise çoğu seferler Dubai aktarmalı olarak yapılmaktadır. Pakistan'a doğrudan deniz seferi yapılamadığı için taşımacılık maliyetleri oldukça yüksek olmakta ve uzun sürmektedir. İki ülkenin ticaretini etkileyen bir diğer sorun ise gümrüktür. Zaman zaman limanlar arasında ve eyaletler arasında farklı gümrük tarifeleri uygulanabilmektedir. Liman ve altyapı yetersizlikleri yüzünden gümrükten mal ve ürün çekme işlemleri uluslararası

standartların üstünde zaman ve maliyet kayıplarına neden olmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

2.3. İran

Ortadoğu'da yer alan İran'ın batısında Türkiye, Irak, doğusunda Afganistan, Pakistan, kuzeyinde Hazar Denizi, Azerbaycan, Ermenistan, Türkmenistan, güneyinde Basra Körfezi ve Umman Körfezi bulunur. Nüfusun %99'u Müslümandır. Nüfusun önemli bölümünü Farslar ve Azeriler oluşturur. Diğer etnik unsurlar, Türkmenleri Kürtler, Araplar, Afganlardır. Genel itibariyle yarı kurak bir iklime sahiptir (İNSAMER, 2017).

2.3.1. Ekonomi

İran büyük oranda petrol ve doğal gaz ihracatına bağlı, potansiyelinin altında seyreden kırılgan bir ekonomiye sahiptir. Son yıllarda ABD'nin başını çektiği uluslararası ambargolar, düşük rekabet, toplumsal krizler, verimsizlik gibi nedenlerle ülke ekonomisi zor süreçten geçmektedir. Yaşanan bu sorunlar nedeniyle ulusal para birimi İran Riyali büyük bir değer kaybına uğramış, işsizlik, yoksullaşma ve enflasyon rakamları giderek artmıştır. Bütün bunlar İran halkının refah seviyesini ve yaşam standartlarını geriletmiş durumdadır. Bu nedenle devlet çeşitli alanlarda sürekli olarak sübvansiyonlar uygulamakta, bu da bütçeye çok büyük ek maliyetler getirmektedir (İNSAMER, 2017).

Tablo 18'de İran'a ait temel ekonomik göstergeler SESRIC'den elde edilen veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 18: İran Ülkesinin Ekonomik Göstergeleri

Ülke	Gösterge	Değer	2017	2018	2019
İran	Devletin Eğitim Harcamaları (GSYİH Yüzdesi)	Yüzde	3,79	3,96	
İran	Mevcut Sağlık Harcamaları (GSYİH Yüzdesi)	Yüzde	8,66		
İran	Tarımda İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	17,58	17,39	17,20
İran	Sanayide İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	32,04	31,98	31,92
İran	Hizmetlerde İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	50,38	50,63	50,88
İran	Tüketici Fiyat Endeksi, Ortalama, Yıllık% Değişim	Yüzde	9,64	30,49	35,68
İran	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	9,62	9,98	
İran	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	5,03	5,42	
İran	Sanayi, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	30,32	28,85	
İran	İmalat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	12,14	12,22	
İran	Diğer Faaliyetler, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	32,15	32,35	

(Sesric, 2020)

Tablo 18’de işgücünün sektörlere göre dağılımına bakıldığında; 2019 yılı için, tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı %17,20, sanayi sektörünün payı %31,92 iken hizmetler sektörünün payının %50,88 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün istihdamda en fazla paya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Tüketici Fiyat Endekslerine Göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında 2017 yılı için %9,64, 2018 yılı için %30,49, 2019 yılı için %35,68 olduğu görülmektedir. Enflasyon 2017 yılı için tek haneli rakamlarda iken, 2019 yılı için yaklaşık 4 kat artarak çift haneli rakamlara geldiği görülmektedir.

Tablo 18’de Eğitim harcamalarının toplam GSYİH içerisindeki payı 2017 yılında %3,79 iken 2018 yılında %3,96 olduğu belirtilmiştir. Sağlık harcamalarının toplam GSYİH içerisindeki payının ise 2017 yılında %8,6 olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün toplam katma değer içindeki payının diğer sektörlerden fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 19’da İran’a ait ekonomik göstergeler IMF’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 19: İran Ekonomik Göstergeleri

Ülke	Gösterge	Birim	2018	2019	2020
İran	Kişi Başına GSYİH	ABD Doları (birim)	5.543,90	6.980,74	
İran	Toplam Yatırım	GSYİH Yüzdesi	37.826	44.380	46.221
İran	Gayri Safi Milli Tasarruf	GSYİH Yüzdesi	43.683	45.026	46.136
İran	Enflasyon Ortalama Tüfe	Yüzde Değişim	30.223	34.623	36.442
İran	İşsizlik Oranı	Toplam İşgücü Yüzdesi	12.025	10.625	9.600

(International Monetary Fund, 2021)

Tablo 19’da işsizlik oranlarına bakıldığında, 2018 yılı için %12, 2019 yılı için %10,6 iken 2020 yılı için %9,6 olduğu görülmektedir.

Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2018 yılı için 5.543 dolar iken 2019 yılında 6.980 dolar olduğu görülmektedir.

2020 yılı için GSYİH içinden Gayri Safi Milli Tasarrufa ayrılan pay %46,1 iken, toplam yatırımların payı %46,2 olduğu görülmektedir. Enflasyonun ise çift haneli rakamlarda olduğu görülmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 20’de İran’ın ihracat ürünleri Trade Map’ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 20: İran’ın Belli Başlı İhraç Ürünleri

2019	2019 değeri Bin\$
Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar	14.136.003
Plastikler ve Bunlardan Eşya	3.196.504
Başka Yerde Belirtilmeyen Emtialar	2.075.657
Organik Kimyasallar	1.607.861
Cevher, Cüruf, Kül	1.340.316
Yenilebilir Meyve ve Sert Kabuklu Yemişler	868.961
Demir ve Çelik	809.154

(Trade Map, 2020)

Tablo 20 incelendiğinde, 2019 yılında İran’ın ihracatında en fazla paya sahip olan ürünün 14,1 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olduğu görülmektedir. Plastik ve plastikten eşya ürünleri ile organik kimyasallar ürünlerinin İran’ın ihracatında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 21’de İran’ın ihracatında ilk 10 ülke ve payları Trade Map’ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 21: 2019 Yılı İran'ın İhracatında ilk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>İran'ın İhracatındaki Payı (%)</i>
<i>Çin</i>	49,4
<i>Hindistan</i>	12,5
<i>Türkiye</i>	11,4
<i>Kore</i>	7,9
<i>Japonya</i>	4,3
<i>Pakistan</i>	2
<i>Azerbaycan</i>	1,7
<i>Rusya</i>	1,4
<i>Ermenistan</i>	1,2

(Trade Map, 2020)

Tablo 21 incelendiğinde, 2019 yılı için İran'ın ihracatında en fazla paya sahip ülkenin %49,4'lük payıyla Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %12,5 ile Hindistan ve %11,4'lük payla Türkiye takip ettiği görülmektedir. D-8 ülkesi olan Pakistan'ın payının ise %2 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 22'de İran'ın ithalatında ilk 10 ülke ve payları Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 22: 2019 Yılı İran'ın İthalatında ilk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>İran'ın İthalatındaki Payı (%)</i>
<i>Çin</i>	35,2
<i>Hindistan</i>	14,1
<i>Türkiye</i>	8,3
<i>Brezilya</i>	8,1
<i>Almanya</i>	6,2
<i>Rusya</i>	4,4
<i>İtalya</i>	3,4
<i>Hollanda</i>	2
<i>Malezya</i>	1,6
<i>Fransa</i>	1,5

(Trade Map, 2020)

Tablo 22 incelendiğinde, 2019 yılı için İran'ın ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %35,2'lik payıyla Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %14,1 ile Hindistan ve %8,3'lük payla Türkiye'nin takip ettiği görülmektedir. Diğer bir D-8 ülkesi olan Malezya'nın payı ise %1,6 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 23'de İran'ın ithalat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 23: İran'ın Belli Başlı İthalat Ürünleri

2019	2019 değeri Bin dolar
<i>Makineler, Mekanik cihazlar</i>	3.512.704
<i>Hububat</i>	3.413.438
<i>Elektrikli Makine Teçhizat Ve Bunların Parçaları</i>	2.109.087
<i>Optik, Ölçme Kontrol, Hassas Tıbbi</i>	1.341.106
<i>Organik Kimyasallar</i>	1.244.954
<i>Eczalıkla İlgili Ürünler</i>	1.135.754
<i>Yağlı Tohumlar, Yağlı Meyveler</i>	1.042.674

(Trade Map, 2020)

Tablo 23 incelendiğinde, 2019 yılında İran'ın ithalatında en fazla paya sahip olan ürün, 3,5 milyar dolar ile makineler ve mekanik cihazlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 3,4 milyar dolar ile Hububat ürünleri ve 2,1 milyar dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve bunların parçalarının ithalatında önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 24'te D-8 ülkelerinin, İran'ın ithalat ve ihracatındaki payları Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 24: D-8 Ülkelerinin İran'ın İthalat ve İhracatındaki Payı

D-8 Ülkeleri	İran'ın İhracatındaki Payı (%)	İran'ın İthalatındaki Payı (%)
<i>Türkiye</i>	11,6	8,3
<i>Malezya</i>	0,2	1,6
<i>Endonezya</i>	0,1	0,4
<i>Mısır</i>	0,03	0,02
<i>Pakistan</i>	4,3	0,01
<i>Nijerya</i>	0,001	0,0008
<i>Bangladeş</i>		

(Trade Map, 2020)

Tablo 24 incelendiğinde, İran'ın ihracatında en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %11,6 ile Türkiye, en az paya sahip ülke ise Bangladeş ve %0,001'lik pay ile Nijerya olduğu görülmektedir. İran'ın ithalatında ise en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %8,3 ile Türkiye, en az paya sahip ülke ise Bangladeş ve %0,0008'lik pay ile Nijerya olduğu görülmektedir.

2.3.2. İran-Türkiye İlişkileri

Tablo 25'te Türkiye'nin İran'la olan ithalat ve ihracat değerleri Trade Map' ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 25: İran'ın Türkiye İle Dış Ticaret Verileri

2019 YILI	İRAN	
	Değeri	2015-2019 yılı artış miktarı (%)
<i>Toplam İhracatı(milyar\$)</i>	27,1	-3
<i>Toplam İthalatı(milyar\$)</i>	27,3	-10
<i>Dünya İhracatındaki Payı (%)</i>	0,14	
<i>Dünya İthalatındaki Payı (%)</i>	0,14	-9
<i>Türkiye'den İthalatı(milyar\$)</i>	2,2	-16
<i>Türkiye'ye İhracatı(milyar\$)</i>	3,1	
<i>İran'ın İhracatındaki Payı (%)</i>	11,6	
<i>İran'ın İthalatındaki Payı (%)</i>	8	

(Trade Map, 2020)

Tablo 25 incelendiğinde Türkiye, İran ile dış ticaretinde 2019 yılında açık verdiği görülmektedir. 2015 – 2019 yılları arasında İran'ın Türkiye'ye olan ihracatında %9, ithalatında ise %16 oranında değer kaybettiği görülmektedir. 2019 yılında İran'ın Türkiye'ye ihracatı 3,1 milyar dolar olmuştur. Bunun İran'ın ihracatının içindeki payı %11,6'dır. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 2,2 milyar dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. İran'ın ithalatındaki payı ise %8,3 olduğu görülmektedir.

Tablo 26: İran'ın Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler

2019	2019 değeri Bin\$
<i>Makineler, Mekanik cihazlar</i>	251.256
<i>Plastikler ve Bunlardan Eşya</i>	177.653
<i>Kâğıt, Karton ve Bunlardan Eşya</i>	149.414
<i>Başka Yerde Belirtilmeyen Emtialar</i>	136.023
<i>Elektrikli Makine Teçhizat Ve Bunların Parçaları</i>	104.876
<i>Tütün ve İşlenmiş Tütün İkameleri</i>	100.480
<i>Demiryolu Dışındaki Araçlar ve Bunların Parçaları</i>	90.416

(Trade Map, 2020)

Tablo 26 incelendiğinde; 2019 yılında İran'ın Türkiye'den en fazla İthalat yaptığı ürünler 251,2 milyon dolar ile makine ve mekanik cihazlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 177,6 milyon dolar ile plastik, plastikten eşya ürünleri, 149,4 milyon dolar ile kâğıt, karton ve bunlardan eşya ürünleri takip ettiği görülmektedir.

Türkiye İle İran İslam Cumhuriyeti Arasında Yapılan İkili Antlaşmalar

- Gelir Ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Antlaşması

- Tercihli Ticaret Antlaşması
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki Ve Korunması Antlaşması

2.4. Endonezya

Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu arasında kalan bir Güneydoğu Asya ülkesidir. Nüfusu 267.026.366 kişidir. Nüfusun %87,2'si Müslüman, %7'si Protestan, %2,9'u Roma-Katolik, %1,7'si Hindu, %0,9'u diğer dinlere mensup kişilerden oluşmaktadır. Kentsel nüfus, toplam nüfusun %56,6'sını oluşturmaktadır. Hükümet sistemi Başkanlık Cumhuriyetidir. Hukuk sistemi; Roma-Hollanda modeline dayanan, geleneksel yasalardan oluşan, medeni hukuk sistemidir (CIA The World Factbook, 2020).

Yaklaşık 17,000 kadar adaya sahip olan Endonezya önemli birçok stratejik ve ticari su yollarını kontrol edebilmektedir. Karasuları yüz ölçümünün yaklaşık 4 katı civarındadır (KFA Fuarçılık Endonezya Ülke Raporu, 2019).

2.4.1. Ekonomi

Güneydoğu Asya'nın en büyük ekonomisi olan Endonezya, küresel mali krizde, bölgesel komşularından daha iyi performans göstererek büyüme kaydeden tek G20 üyesi olarak Çin ve Hindistan'a katılmıştır. Endonezya'nın yıllık bütçe açığı GSYİH içindeki payı %3 ile sınırlıdır (CIA The World Factbook, 2020).

Yoksulluk, işsizlik, yetersiz altyapı, yolsuzluk, bölgeler arası eşit olmayan kaynak dağılımı Endonezya'nın ekonomik sorunlarından. Yakıt sübvansiyonlarının 2015 yılında önemli ölçüde azalmasıyla, hükümet harcamalarını kalkınma önceliklerine yönlendirmiştir. Endonezya, deniz kaynaklarını geliştirmeyi, elektrik enerjisi üretim kapasitesini önemli ölçüde arttırmayı hedeflemektedir (CIA The World Factbook, 2020).

Endonezya Hindistan cevizi üretiminde dünyada birinci, palmiye yağı üretiminde ikinci, kakao-pirinç üretiminde üçüncü, kahve üretiminde dördüncü, tütün ve çay üretiminde ise beşinci sırada yer almaktadır. Ayrıca Hindistan'dan sonra ikinci büyük biber (birinci büyük beyaz biber) üreticisidir. Meyve üretiminde ise portakal, ananas, manga, muz üretimi yapılmaktadır (KFA Fuarçılık Endonezya Ülke Raporu, 2019).

Dünya nikel üretiminin %20'sine, alüminyum üretiminin ise %10'una sahip olan Endonezya, maden rezervleri bakımından zengindir. Kömür, kalay, nikel, boksit, altın, gümüş, demir cevheri, granit kaynaklarına sahiptir. Ülke önemli ölçüde kömür ve

doğalgaz ihracatçısıdır (2,8 milyon metreküp doğalgaz rezervi var). Üretimin çoğu Çine ve Hindistan'a ihraç edilmektedir (KFA Fuarçılık Endonezya Ülke Raporu, 2019).

Tablo 27'de Endonezya ülkesine ait temel ekonomik göstergeler SESRIC'den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 27: Endonezya Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Değer	2017	2018	2019
Endonezya	Ham Petrol Üretimi	Günde Bin Varil	710,20	684,43	
Endonezya	Mevcut Sağlık Harcamaları GSYİH Yüzdesi	Yüzde	2,99		
Endonezya	GİNİ Endeksi	Endeks Değeri	39,40	39,00	
Endonezya	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Sıralama Değeri	106,00	106,00	
Endonezya	Tarımda İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	30,79	30,53	30,26
Endonezya	Sanayide İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	22,02	22,00	21,98
Endonezya	Hizmetlerde İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	47,19	47,48	47,76
Endonezya	İşsizlik Oranı	Yüzde	4,19	4,30	4,38
Endonezya	TÜFE	Yüzde	3,81	3,20	3,20
Endonezya	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	13,68	13,35	
Endonezya	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	10,80	10,97	
Endonezya	Sanayi, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	30,17	30,43	
Endonezya	İmalat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	20,97	20,70	
Endonezya	Diğer, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	19,29	19,25	

(Sesric, 2020)

Tablo 27'de işgücünün sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; tarım sektörünün toplam işgücü içerisindeki payı %30,2 iken sanayi sektörünün toplam işgücü içerisindeki payı %21,76 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün toplam işgücü

içerisindeki payının ise %47,76 olduğu görülmektedir. İstihdamda en büyük pay hizmetler sektörüne ait olduğunu söylenebilir.

Endonezya İnsani Gelişmişlik Endeksine göre 106. Sırada yer aldığı görülmektedir.

Sektörlerin toplam katma değer içindeki payları incelendiğinde; tarım sektörünün payı %13,35 iken inşaat sektörünün payı %10,97 olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün payı %30,43 iken imalat sektörünün payı %20,7 ve diğer sektörlerin payının ise %19,25 olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün toplam katma değer içindeki payı en yüksektir.

Katma Değer, üretim sürecinde çıktı ile girdi arasındaki farktır. Bir nevi kar (+ değer) demektir (Wikipedi, 2014). Bu tanımdan yola çıkarak herhangi bir devletin, firmanın katma değeri yüksek olan sektörlerde yatırım yapmaları gerektiği söylenebilir. Endonezya ekonomisi için sanayi sektöründeki yatırımlarına ağırlık vermesi gerektiğini söylenebilir.

Tablo 28’de Endonezya’ya ait ekonomik göstergeler IMF’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 28: Endonezya'ya Ait Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Birim	2018	2019	2020
Endonezya	GSYİH, cari fiyatlar	ABD Doları	1.042.711	1.120.042	1.059.638
Endonezya	Kişi Başına GSYİH	ABD Doları	3.947,248	4.196,297	3.921,622
Endonezya	Toplam Yatırım	GSYİH Yüzdesi	34.571	33.780	32.367
Endonezya	Gayri Safi Milli Tasarruf	GSYİH Yüzdesi	31.633	31.077	31.947
Endonezya	Enflasyon Ortalama Tüfe	Yüzde Değişim	3.292	2.820	2.033
Endonezya	İşsizlik Oranı	Toplam İşgücü Yüzdesi	5.240	5.180	7.070

(International Monetary Fund, 2021)

Tablo 28 incelendiğinde, 2018 yılı için 1,04 Trilyon dolar civarı olan GSYİH, 2019 yılında aratarak 1,1 Trilyon dolara ulaştığı görülmektedir. 2020 yılında ise GSYİH değerinin azalarak 1,05 trilyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kişi başına GSYİH değeri ise 2019 yılında 4.196 dolar iken 2020 yılında 3.921 dolara gerilediği görülmektedir. 2020 yılı için GSYİH içinden Gayri Safi Milli Tasarrufa ayrılan pay %31,9 iken, toplam yatırımların payı %32,3 olduğu görülmektedir.

Tüketici Fiyat Endekslerine göre hesaplanmış enflasyon oranına bakıldığında, 2018 yılında %3,2 iken, 2020 yılı için %2,03 olduğu görülmektedir. Endonezya’da enflasyonun yıllara göre dağılımına bakıldığında kontrol edilebilir düzeyde olduğunu söylenebilir.

İşsizlik oranlarına bakıldığında, 2018 yılı için %5,2 iken 2020 yılı için %7,07 olduğu görülmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 29'da Endonezya'nın ihracat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 29: Endonezya'nın Belli Başlı İhraç Ürünleri

2019	2019 değeri Bin\$
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	34.727.955
<i>Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar</i>	17.613.455
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	8.540.725
<i>Demiryolu Dışındaki Araçlar ve Bunların Parçaları</i>	8.160.499
<i>Demir ve Çelik</i>	7.411.778
<i>Kıymetli Taş, Kıymetli Metaller</i>	6.619.816
<i>Kauçuk ve Kauçuktan Eşya</i>	5.432.382
<i>Makine ve Mekanik Cihazlar</i>	4.484.410

(Trade Map, 2020)

Tablo 29 incelendiğinde; 2019 yılında Endonezya'nın ihracatında en fazla paya sahip olan ürün 17,6 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 3,4 milyar dolar ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar ve 8,5 milyar dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve bunların parçaları olan ürünlerin takip ettiği görülmektedir. 8,4 milyar dolar ile Demiryolu ve vagon dışındaki araçlar ve bunların parçaları ve 7,4 milyar dolar ile demir ve çelik ürünlerinin önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 30'da Endonezya'nın ihracatında yer alan ilk 10 ülke Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 30: 2019 Yılı Endonezya'nın İhracatında ilk 10 Ülke ve Payı

Dünya	Endonezya'nın İhracatındaki Payı (%)
<i>Çin</i>	16,7
<i>ABD</i>	10,6
<i>Japonya</i>	9,5
<i>Singapur</i>	7,8
<i>Hindistan</i>	7
<i>Malezya</i>	5,3
<i>Kore</i>	4,3
<i>Filipinler</i>	4
<i>Tayland</i>	3,7
<i>Vietnam</i>	3,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 30 incelendiğinde, 2019 yılı için Endonezya'nın ihracatında en fazla paya sahip ülkenin %16,7 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %10,6 ile ABD ve %9,5'lik payla Japonya takip etmektedir. D-8 ülkesi olan Malezya'nın payının ise %5,3 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 31'de Endonezya'nın ithalat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 31: Endonezya'nın Belli Başlı İthalat Ürünleri

2019	2019 değeri Bin dolar
<i>Makineler, Nükleer Reaktörler, Kazanlar ve Parçaları</i>	26.789.282
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	23.480.021
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	19.768.855
<i>Demir ve Çelik</i>	10.392.030
<i>Plastikler ve Bunlardan Eşya</i>	8.735.609
<i>Demiryolu Dışındaki Araçlar ve Bunların Parçaları</i>	7.161.250
<i>Organik Kimyasallar</i>	5.818.036
<i>Demir ve Çelikten eşya</i>	3.602.581
<i>Hububat</i>	3.237.323

(Trade Map, 2020)

Tablo 31 incelendiğinde, 2019 yılında Endonezya'nın ithalatında en fazla paya sahip olan ürünün 26,7 milyar dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 23,4 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve 19,7 milyar dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve bunların parçaları olan ürünlerin takip ettiği görülmektedir. Plastik ve plastikten eşya ürünleri ile organik kimyasal ürünleri de önemli payları vardır.

Tablo 32'de Endonezya'nın ithalatında yer alan ilk 10 ülke ve payı Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 32: 2019 Yılı Endonezya'nın İthalatında ilk 10 Ülke ve Payı

Dünya	Endonezya'nın İthalatındaki Payı (%)
<i>Çin</i>	26,3
<i>Singapur</i>	10,1
<i>Japonya</i>	9,2
<i>Tayland</i>	5,5
<i>ABD</i>	5,5
<i>Kore</i>	4,9
<i>Malezya</i>	4,5
<i>Avustralya</i>	3,2
<i>Hindistan</i>	2,5
<i>Vietnam</i>	2,3

(Trade Map, 2020)

Tablo 32 incelendiğinde 2019 yılı için Endonezya'nın ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %26,3 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %10,6 ile Singapur ve %9,2'lik payla Japonya takip etmektedir.

Tablo 33'te D-8 ülkelerinin Endonezya'nın ithalat ve ihracatındaki payı Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 33: D-8 Ülkelerinin Endonezya'nın İthalat ve İhracatındaki Payı

D-8 Ülkeleri	Endonezya'nın İhracatındaki Payı (%)	Endonezya'nın İthalatındaki Payı (%)
Malezya	5,3	4,5
Nijerya	0,3	1,1
Pakistan	1,2	0,2
Türkiye	0,7	0,2
Mısır	0,6	0,1
Bangladeş	1,1	0,1
İran İslam Cumhuriyeti	0,1	0,01

(Trade Map, 2020)

Tablo 33 incelendiğinde, Endonezya'nın ihracatında en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %5,3 ile Malezya, en az paya sahip ülke ise %0,1 ile İran olduğu görülmektedir. Endonezya'nın ithalatında ise en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %4,5 ile Malezya, en az paya sahip ülke ise %0,01 ile İran olduğu görülmektedir.

2.4.2. Türkiye-Endonezya İlişkileri

Türkiye'nin Endonezya ile olan ithalat ve ihracat değerleri Tablo 34'te Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 34: Endonezya-Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri

2019 YILI	ENDONEZYA	
	Değeri	2015-2019 yılı artış miktarı (%)
Toplam İhracatı(milyar\$)	167,4	4
Toplam İthalatı(milyar\$)	170,7	7
Dünya İhracatındaki Payı (%)	1	
Dünya İthalatındaki Payı (%)	1	
Türkiye'den İthalatı(milyon\$)	342,2	+14
Türkiye'ye İhracatı(milyar\$)	1,14	+1
Endonezya'nın İhracatındaki Payı (%)	0,7	1
Endonezya'nın İthalatındaki Payı (%)	0,19	

(Trade Map, 2020)

Tablo 34 incelendiğinde, Türkiye, Endonezya ile dış ticaretinde 2019 yılında açık verdiği görülmektedir. 2015 – 2019 yılları arasında Endonezya'nın Türkiye'ye olan ihracatında %1, ithalatında ise %14 oranında değer artışı gerçekleştirdiği görülmektedir. 2019 yılında Endonezya'nın Türkiye'ye ihracatı 1,14 milyar dolar olmuştur. Bunun Endonezya'nın ihracatının içindeki payı %0,7'dir. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 342,2 milyon dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. Endonezya'nın ithalatındaki payı ise 0,19 olduğu görülmektedir.

Tablo 35: Endonezya'nın Türkiye'ye Başlıca İhraç Ettiği Ürünler (milyon dolar)

<i>2019 Yılı Başlıca Ürünler</i>	<i>ABD Doları (bin)</i>
<i>Suni devamsız lifler</i>	366.779
<i>Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve bunların parçalanma ürünleri; hazır yemeklik yağlar</i>	149.410
<i>Kauçuk ve kauçuktan eşya</i>	116.382
<i>İnsan yapımı tekstil malzemelerinden şeritleri ve benzerleri</i>	95.948
<i>Geri Kazanılmış atık Hurda ve kağıt</i>	66.480
<i>Kağıt ve karton; kağıt hamuru, kağıt veya mukavvadan eşya</i>	64.254
<i>Demir ve çelik</i>	34.378
<i>Plastik ve Bunlardan Eşya</i>	19.621

(Trade Map, 2020)

Tablo 35 incelendiğinde, 2019 yılında Endonezya'nın Türkiye'ye en fazla ihracat yaptığı ürünler 366,7 milyon dolar ile suni devamsız lifler olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 149,4 milyon dolar ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar ve 116,3 milyon dolar ile kauçuk ve kauçuktan eşya ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 36: Endonezya'nın Türkiye'den Yaptığı Başlıca İthalat Ürünleri

<i>2019 Yılı Başlıca Ürünler</i>	<i>ABD Doları (bin)</i>
<i>Makine, mekanik aletler, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları</i>	54.892
<i>İnorganik kimyasallar; değerli metallerin, nadir toprak metallerinin organik veya inorganik bileşikleri</i>	45.458
<i>Tütün ve tütün yerine geçen maddeler</i>	37.858
<i>Elektrikli makine ve cihazlar ve bunların aksam ve parçaları; ses kayıt cihazları ve çoğaltıcılar, televizyon</i>	22.247
<i>Örme ve Tığ İşi Olmayan Giyim Eşyası ve Aksesuarı</i>	22.081

(Trade Map, 2020)

Tablo 36 incelendiğinde 2019 yılında Endonezya'nın Türkiye'den en fazla İthalat yaptığı ürünler 54,8 milyon dolar ile makine ve mekanik cihazlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 45,4 milyon dolar ile inorganik kimyasallar, 37,8 milyon

dolar ile tütün ve tütün ikameleri, 22,2 milyon dolar ile elektrikli makine ve cihaz ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

a) İki Ülke Arasında Karşılaşılan Sorunlar

Ülkemiz menşeli et-et ürünleri, süt-süt ürünlerinin Endonezya'ya ihracatı şap hastalığı gerekçesi ile yapılamamaktadır. Ayrıca gıda ürünleri ihracatında, Endonezya Ulema Konseyi Kuruluşu'nca verilen Helal Sertifikası talep edilmektedir. Helal Sertifikası, ithal edilecek olan malın İslami usullere uygun hazırlandığını gösterir belgedir. Belgenin alınabilmesi için üreticinin müracaat etmesiyle, Konsey uzmanlarınca üretim tesislerinde gözetim yapılması gerekmektedir. Bu ise zaman kaybına neden olmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

İhracat için diğer bir sorun ise gümrük vergilerinin alınmasında asgari birim fiyat uygulanmaktadır. Uygulama ile alınan gümrük vergileri miktarı artmaktadır. İhracatçılarımızın Pazar hakkında bilgi sahibi olmamaları ise ayrı bir diğer sorundur (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

Endonezya'dan yapılan ithalat için ise bazı ürünlerde (klimalar, demir-çelikten boru, lamine parke, motosiklet, bisiklet gibi ürünler) anti dumping uygulaması vardır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

Tablo 37'de Türkiye ile Endonezya arasında yapılan ticari antlaşma ve protokoller, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'ndan alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 37: İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller

<i>Anlaşma Adı</i>	<i>İmza Tarihi</i>	<i>RG Tarih ve No'su</i>
<i>Ticaret Anlaşması</i>	14/09/1959	29/09/1964, 11819
<i>Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması</i>	18/12/1982	19/06/1983, 18082
<i>Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması</i>	25/02/1997	10/05/1998, 23338
<i>Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması</i>	25/02/1997	15/02/2000, 23965
<i>VII. Dönem KEK Protokolü</i>	18/09/2008	19/01/2009, 27115

(Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019)

2.5. Mısır

Çok büyük bir bölümü Kuzey Afrika'da, küçük bir bölümü (Sina Yarımadası) Asya'da yer alan Mısır, batıda Libya, güneyde Sudan, kuzeyde Akdeniz, doğuda İsrail, Filistin ve Kızıldeniz ile komşudur. Kışları ılık ve yağışlı yazları sıcak ve kuraktır. Nüfusun %90'ı Müslümandır. Arapça, İngilizce, Fransızca dilleri hakimdir (İNSAMER, 2017).

2.5.1. Ekonomi

Mısır kaynaklar bakımından da zengin bir ülkedir. Petrol rezervleri doğalgaz rezervleri, madencilik kömür, demir, kireç taşı, fosfat, talk, jips ve asbest yatakları bulunmaktadır. Ülke pamuk ve pamuklu giyim alanında dünyada ilk sıralarda yerini almaktadır. Tarım ve hayvancılık da önemli geçim kaynakları arasındadır (İNSAMER, 2017).

Tablo 38’de Mısır’a ait temel ekonomik göstergeler SESRIC’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 38: Mısır Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeleri

Ülke	Gösterge	Değer	2017	2018	2019
Mısır	Okuryazarlık Oranı, Yetişkin, Toplam	Yüzde	71,17		
Mısır	Mevcut Sağlık Harcamaları, % GSYİH	Yüzde	5,29		
Mısır	Tarımda İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	25,04	24,87	24,69
Mısır	Sanayide İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	26,57	26,58	26,59
Mısır	Hizmetlerde İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	48,39	48,55	48,72
Mısır	İşsizlik Oranı, Toplam İşgücünün Yüzdesi	Yüzde	11,77	11,44	11,29
Mısır	Tüketici Fiyat Endeksi, Ortalama, Yıllık% Değişim	Yüzde	23,54	20,86	13,87
Mısır	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	11,69	11,49	
Mısır	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	5,72	5,92	
Mısır	Kişi başına GSYİH (Cari Fiyatlarla)	Dolar	2023,33	2537,51	
Mısır	Sanayi, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	28,63	30,01	
Mısır	İmalat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	16,74	16,67	
Mısır	Diğer Faaliyetler, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	29,14	27,39	
Mısır	Mal ve Hizmet İhracatı	USD Milyon	30.867,37	47.232,86	
Mısır	Mal ve Hizmet İthalatı	USD Milyon	57.190,95	73.342,64	

(Sesric, 2020)

Tablo 38’de işgücünün sektörlere göre dağılımına bakıldığında; tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı %24,69 iken sanayi sektörünün payı %26,59 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün payı ise %48,72 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün istihdamda en fazla paya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Tüketici Fiyat Endekslerine Göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında 2017 yılı %23,5 iken 2019 yılında azalarak %13,87 olduğu görülmektedir.

Mısır’a ait olan mevcut sağlık harcamaları toplam GSYİH içindeki payı ise %5,2 olduğu görülmektedir.

İşsizlik oranlarına baktığımızda ise, 2017 yılı için %11,77, 2018 yılı için %11,44, 2019 yılı için 11,29 olduğu görülmektedir.

Tablo 39’da Mısır’a ait ekonomik göstergeler IMF’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 39: Mısır’a Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Birim	2018	2019	2020
Mısır	GSYİH, cari fiyatlar	ABD Doları	250,253	302.335	363.245
Mısır	Kişi Başına GSYİH	ABD Doları	2.577,2	3.056,9	3.600,8
Mısır	Toplam Yatırım	GSYİH Yüzdesi	16.656	17.993	13.775
Mısır	Gayri Safi Milli Tasarruf	GSYİH Yüzdesi	14.274	14.390	10.701
Mısır	Enflasyon Ortalama Tüfe	Yüzde Değişim	23.537	20.860	14.526
Mısır	İşsizlik Oranı	Toplam İşgücü Yüzdesi	10.932	8.612	8.296
Mısır	Cari İşlemler Dengesi	ABD Doları	-5.962	-10.894	-11.167

(International Monetary Fund, 2021)

Tablo 39 incelendiğinde, 2018 yılında 250,2 milyar dolar olan GSYİH, 2019’da 302,3 milyar dolar, 2020’de ise 363,2 milyar dolar olduğu görülmektedir. GSYİH yıldan yıla arttığı gözlenmektedir. Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2018 yılı için 2.577 dolar, 2019 yılında 3.056 dolar iken 2020 yılında ise artarak 3.600 dolar olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH değerinin de yıldan yıla artış içinde olduğu görülmektedir.

2019 yılı için GSYİH içinden Gayri Safi Milli Tasarrufa ayrılan pay %14,3 iken, toplam yatırımların payı %17,9 olduğu görülmektedir. Enflasyonun ise çift haneli rakamlarda seyrettiği görülmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 40’da Mısır’ın ithalat ürünleri Trade Map’ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 40: Mısır'ın Belli Başlı İthalat Ürünleri

2019	2019 değeri Bin dolar
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	26.789.282
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	23.480.021
<i>Makineler, Nükleer Reaktörler, Kazanlar ve Parçaları</i>	19.768.855
<i>Hububat</i>	10.392.030
<i>Demiryolu Dışındaki Araçlar ve Bunların Parçaları</i>	8.735.609
<i>Plastik ve Bunlardan Eşya</i>	7.161.250
<i>Demir ve Çelik</i>	5.818.036
<i>Demir ve Çelikten eşya</i>	3.602.581
<i>Eczacılıkla İlgili Ürünler</i>	3.237.323

(Trade Map, 2020)

Tablo 40 incelendiğinde 2019 yılında Mısır'ın ithalatında en fazla paya sahip olan ürünün 26,7 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 23,4 milyar dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve bunların parçaları ve 19,7 milyar dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları oldukları görülmektedir. 10,39 milyar dolar ile hububat ürünlerinin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 41'de Mısır'ın ithalatında yer alan ilk 10 ülke Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 41: 2019 Yılı Mısır'ın İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı

Dünya	Mısır'ın İthalatında Payı (%)
<i>Çin</i>	15,3
<i>ABD</i>	6,6
<i>Suudi Arabistan</i>	6,6
<i>Almanya</i>	5,5
<i>Türkiye</i>	4,7
<i>Rusya Federasyonu</i>	4,6
<i>İtalya</i>	4,2
<i>Hindistan</i>	3,8
<i>Brezilya</i>	3,6
<i>Ukrayna</i>	3

(Trade Map, 2020)

Tablo 41 incelendiğinde, 2019 yılı için Mısır'ın ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %15,3 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %6,6 ile ABD ve %6,6'lık

payla Suudi Arabistan'ın takip ettiği görülmektedir. D-8 ülkesi olan Türkiye'nin payının ise %4,7 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 42'de Mısır'ın başlıca ihracat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 42: Mısır'ın Belli Başlı İhracat Ürünleri

2019	2019 değeri Bin dolar
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	8.114.933
<i>Doğal veya Kültür İncileri, Kıymetli Metaller, Kıymetli Taşlar</i>	2.048.249
<i>Plastik ve Bunlardan Eşya</i>	2.016.604
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	1.707.381
<i>Yenilebilir Meyve ve Sert Kabuklu Yemişler</i>	1.416.762
<i>Gübreler</i>	1.335.293
<i>Yenilebilir Sebzeler Bazı Kök ve Yumrular</i>	1.105.218

(Trade Map, 2020)

Tabloyu 42 incelendiğinde, 2019 yılında Mısır'ın ihracatında en fazla paya sahip olan ürünün 8,1 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 2,04 milyar dolar ile doğal veya kültür incileri, kıymetli metaller, kıymetli taşlar ve 2,01 milyar dolar ile plastik, plastikten eşya ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 43'te Mısır'ın ihracatında ilk 10 ülke Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 43: 2019 Yılı Mısır'ın İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı

	<i>Dünya Mısır'ın İhracatında Payı (%)</i>
<i>ABD</i>	7,2
<i>Birleşik Arap Emirlikleri</i>	6,8
<i>Türkiye</i>	5,7
<i>Suudi Arabistan</i>	5,6
<i>İtalya</i>	5,5
<i>İngiltere</i>	5,1
<i>Hindistan</i>	4,9
<i>İspanya</i>	3,5
<i>Malta</i>	2,9
<i>Ürdün</i>	2,9

(Trade Map, 2020)

Tablo 43 incelendiğinde, 2019 yılı için Mısır'ın ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %7,2 ile ABD olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %6,8 ile Birleşik Arap Emirlikleri ve %5,7'lik payla Türkiye takip etmektedir,

Tablo 44'te D-8 ülkelerinin Mısır'ın ithalat ve ihracatındaki payları Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 44: D-8 Ülkelerinin Mısır'ın İthalat ve İhracatındaki Payı

D-8 Ülkeleri	Mısır'ın İhracatındaki Payı (%)	Mısır'ın İthalatındaki Payı (%)
Türkiye	5,7	4,7
Endonezya	0,4	1,5
Malezya	1,2	0,7
Pakistan	0,4	0,1
Bangladeş	0,3	0,1
İran İslam Cumhuriyeti	0,02	0,01
Nijerya	0,4	0,007

(Trade Map, 2020)

Tablo 44 incelendiğinde; Mısır'ın ihracatında en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %5,7 ile Türkiye, en az paya sahip ülke ise %0,02'lik pay ile İran olduğu görülmektedir. Mısır'ın ithalatında ise en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %4,7 ile Türkiye, en az paya sahip ülke ise %0,0007'lik pay ile Nijerya olduğu görülmektedir.

2.5.2. Türkiye-Mısır İlişkileri

Tablo 45'te Türkiye'nin Mısır ile olan ithalat ve ihracat değerleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 45: Türkiye-Mısır Dış Ticaret Göstergeleri

2019 YILI	MISIR	
	Değeri	2015-2019 yılı artış miktarı (%)
Toplam İhracatı(milyar\$)	30,6	+10
Toplam İthalatı(milyar\$)	78,6	+3
Dünya İhracatındaki Payı (%)	0,16	
Dünya İthalatındaki Payı (%)	0,41	
Türkiye'den İthalatı(milyon\$)	3,6	+2
Türkiye'ye İhracatı(milyar\$)	1,7	+10
Mısır'ın İhracatındaki Payı (%)	6	
Mısır'ın İthalatındaki Payı (%)	5	

(Trade Map, 2020)

Tablo 45 incelendiğinde, Türkiye, Mısır ile dış ticaretinde 2019 yılında fazla verdiği görülmektedir. 2015 – 2019 yılları arasında Mısır'ın Türkiye'ye olan ihracatında

%10, ithalatında ise %2 oranında değer kazandığı görülmektedir. 2019 yılında Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı 1,7 milyar dolar olmuştur. Bunun Mısır'ın ihracatının içindeki payı %6'dır. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 3,6 milyar dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. Mısır'ın ithalatındaki payı ise %5'dir.

Tablo 46'da Mısır'ın Türkiye'den İthalat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 46: Mısır'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler

<i>Mısır'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler</i>	<i>2019 değeri Bin dolar</i>
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	546.550
<i>Demir ve Çelik</i>	492.258
<i>Demiryolu ve Tramvay Vagonları Dışındaki Araç ve Parçaları</i>	355.647
<i>Makineler, Nükleer Reaktörler, Kazanlar ve Parçaları</i>	287.983
<i>Demir ve Çelikten Eşya</i>	205.048
<i>Elektrikli Makine Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	139.795
<i>Plastik ve Bunlardan Eşya</i>	138.401
<i>Pamuk</i>	114.172
<i>İnorganik Kimyasallar</i>	109.568

(Trade Map, 2020)

Tablo 46 incelendiğinde, 2019 yılında Mısır'ın Türkiye'den en fazla ithalat yaptığı ürünün 546,5 milyon dolar ile mineral yakıtlar ve mineral yağlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 492,2 milyon dolar ile demir ve çelik, 355,6 milyon dolar ile demiryolu ve tramvay vagonları dışındaki araç ve parçaları ve 287,9 milyon dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parça ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 47'de Mısır'ın Türkiye'ye ihracat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 47: Mısır'ın Türkiye'ye İhraç Ettiği Ürünler

<i>Mısır'ın Türkiye'ye İhraç Ettiği Ürünler</i>	<i>2019 değeri Bin\$</i>
<i>Plastik ve Bunlardan Eşya</i>	375.070
<i>Gübreler</i>	199.941
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	126.133
<i>İnorganik Kimyasallar</i>	121.356
<i>İnsan Yapımı Tekstil Malzemelerinin Şeritleri</i>	108.057
<i>Elektrikli Makine Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	105.130
<i>Pamuk</i>	93.553
<i>Yenilebilir Sebzeler, Bazı Kökler ve Yumrular</i>	89.187

(Trade Map, 2020)

Tablo 47 incelendiğinde, 2019 yılında Mısır'ın Türkiye'ye en fazla ihracat yaptığı ürünler, 375 milyon dolar ile plastik ve plastikten eşya olduğu görülmektedir.

Bunu sırasıyla, 199,9 milyon dolar ile gübreler ve 126,1 milyon dolar ile mineral yakıtlar ve mineral yağ ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

2.6. Nijerya

Batı Afrika'da, Gine Körfezi kıyısında, Benin ile Kamerun arasında yer alan Nijerya'da güneyde ekvator iklimi, orta kısımlarda tropikal, kuzeyde çöl iklimi hakimdir. Nüfusun %50'si Müslüman, %40'ı Hristiyan, %10' da diğer dinlere mensup kişilerden oluşur (İNSAMER, 2017).

2.6.1. Ekonomi

Ekonomi daha çok tarıma dayanır. Yerfıstığı, pamuk, palmiye ağaçları, sebze ve meyve türleri, kakao, kauçuk tahıl ürünleri, hurma ve yerfıstığı yağı, kereste ve kola cevizi bol miktarda üretilir. Kakao üretiminde dünyanın altıncı ülkesidir. Ülke topraklarının %25'i ekime müsaittir. 1960'lı yıllarda bulunan petrol, Nijerya ekonomisini geniş ölçüde ferahlattı. Afrika'da hemen hemen en istikrarlı ekonomiye sahip ülkelerden biri haline geldi. Güneyde delta bölgesi, petrol yatakları bakımından oldukça zengindir. Dünyanın yedinci büyük petrol üreticisi durumunda olan Nijerya ihracatının büyük bir bölümünü, petrol ve yan ürünleri teşkil etmektedir. Ayrıca doğal gaz bakımından da oldukça zengindir. 1980 yılında petrokimya ve doğal gaz tesisleri tamamlanmış ve rafineri sayısı arttırılmıştır. Nijerya ham petrolden başka ayrıca kömür, kalay, kireçtaşı ve demir madenleri de üretmektedir (İNSAMER, 2017).

Tablo 48'de Nijerya'ya ait ekonomik göstergeler SESRIC'den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir

Tablo 48: Nijerya Ülkesine Ait Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Değer	2017	2018	2019
Nijerya	Mevcut Sağlık Harcamaları (% GSYİH)	Yüzde	3,76		
Nijerya	Tarımda İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	36,81	36,62	36,38
Nijerya	Sanayide İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	11,56	11,55	11,55
Nijerya	Hizmetlerde İstihdam, Toplam İstihdamın Yüzdesi	Yüzde	51,63	51,83	52,07
Nijerya	Tüketici Fiyat Endeksi, Ortalama, Yıllık% Değişim	Yüzde	16,50	12,09	11,32
Nijerya	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	21,06	21,42	
Nijerya	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	3,77	4,72	
Nijerya	Kişi başına GSYİH (Cari Fiyatlarla)	Amerikan Doları	1968,69	2153,53	
Nijerya	Sanayi, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	18,79	21,30	

Nijerya	İmalat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	8,83	9,75
Nijerya	Diğer Faaliyetler, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	24,67	22,52
Nijerya	Mal ve Hizmet İhracatı	USD Milyon	49491,55	70120,63
Nijerya	Mal ve Hizmet İthalatı	USD Milyon	49508,36	73871,48

(Sesric, 2020)

Tablo 48’de işgücünün sektörlere göre dağılımına bakıldığında; tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı %36,38 iken sanayi sektörünün payı %11,55 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün payı ise %52,07 olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün istihdamda en fazla paya sahip olduğunu söylenebilir.

Tüketici Fiyat Endekslerine Göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında ise 2017 yılı için %16,50 iken 2019 yılında %11,32 olduğu görülmektedir.

Tablo 49’da Nijerya’ya ait temel ekonomik göstergeler IMF’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir

Tablo 49: Nijerya Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Değer	2018	2019	2020
Nijerya	GSYİH, cari fiyatlar	ABD Doları	421.737	448.120	429.423
Nijerya	Kişi Başına GSYİH	ABD Doları	2.153,09	2.229,85	2.083,16
Nijerya	Toplam Yatırım	GSYİH Yüzdesi	19.814	25.416	29.399
Nijerya	Gayri Safi Milli Tasarruf	GSYİH Yüzdesi	21.298	22.152	25.446
Nijerya	Enflasyon Ortalama Tüfe	Yüzde Değişim	12.094	11.397	13.247
Nijerya	İşsizlik Oranı	Toplam İşgücü Yüzdesi	22.562		
Nijerya	Cari İşlemler Dengesi	ABD Doları	6.261	-14.627	-16.976

(International Monetary Fund, 2021)

Tablo 49 incelendiğinde, 2018 yılında 421,7 milyar dolar olan GSYİH, 2019’da 448,1 milyar dolar, 2020’de ise 429,4 milyar dolar olduğu görülmektedir. GSYİH yıldan yıla arttığı gözlenmektedir. Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2018 yılı için 2153,09 dolar, 2019 yılında 2.229,85 dolar iken 2020 yılında ise 2.083,16 dolar olduğu görülmektedir.

2020 yılı için GSYİH içinden Gayri Safi Milli Tasarrufa ayrılan pay %25,4 iken, toplam yatırımların payı %29,3 olduğu görülmektedir. Toplam yatırımların ve toplam tasarruflarının yıldan yıla arttığı görülmektedir.

Tablo 49’da işsizlik oranlarına bakıldığında ise, 2018 yılı için %22,56 olduğu görülmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 50’de Nijerya’nın ithalatında yer alan ilk 10 ülke ve payı Trade Map’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 50: 2019 Yılı Nijerya’nın İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>Nijerya’nın İthalatındaki Payı (%)</i>
<i>Çin</i>	25,5
<i>Hindistan</i>	12
<i>ABD</i>	9,9
<i>Hollanda</i>	7,4
<i>Belçika</i>	5
<i>Eswatini</i>	3,3
<i>Almanya</i>	3,1
<i>İngiltere</i>	2,8
<i>Birleşik Arap Emirlikleri</i>	2,5
<i>Kore Cumhuriyeti</i>	2,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 50 incelendiğinde 2019 yılı için Nijerya’nın ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %25,5 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %12 ile Hindistan ve %9,9’luk payla ABD takip etmektedir.

Tablo 51’de Nijerya’nın ithalat ürünleri Trade Map’ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 51: Nijerya’nın Belli Başlı İthalat Ürünleri

<i>2019</i>	<i>2019 değeri Bin\$</i>
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	8.969.293
<i>Makineler, Nükleer Reaktörler, Kazanlar ve Parçaları</i>	7.374.154
<i>Demiryolu ve Tramvay Vagonları Dışındaki Araç ve Parçaları</i>	5.627.852
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	3.719.068
<i>Optik, Tıbbi Cerrahi</i>	3.357.085
<i>Eczacılık Ürünler</i>	1.547.450
<i>Cam Ve Züccaciye</i>	1.507.656

(Trade Map, 2020)

Tablo 51 incelendiğinde, 2019 yılında Nijerya’nın ithalatında en fazla paya sahip olan ürünün, 8,9 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 7,3 milyar dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları ve 5,6 milyar dolar ile demiryolu ve tramvay vagonları dışındaki araç ve parça ürünlerinin oldukları görülmektedir.

Tablo 52: 2019 Yılı Nijerya'nın İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>Nijerya'nın İhracatında Payı (%)</i>
<i>Hindistan</i>	15,4
<i>İspanya</i>	9,9
<i>Hollanda</i>	9,1
<i>Gana</i>	7,5
<i>Fransa</i>	6,6
<i>Güney Afrika</i>	5,9
<i>ABD</i>	5,3
<i>İtalya</i>	4
<i>Çin</i>	3,1
<i>Endonezya</i>	2,8

(Trade Map, 2020)

Tablo 52 incelendiğinde 2019 yılı için Nijerya'nın ihracatında en fazla paya sahip ülkenin %15,4 ile Hindistan olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %9,9 ile İspanya ve %9,1'lik payla Hollanda takip etmektedir,

Tablo 53'te Nijerya'nın başlıca ihracat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 53: Nijerya'nın Belli Başlı İhracat Ürünleri

<i>2019</i>	<i>2019 değeri Bin\$</i>
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	46.674.651
<i>Gemiler, Tekneler, Yüzer Yapılar</i>	3.181.201
<i>Çeşitli Adi Metal Eşyalar</i>	2.097.083
<i>Kakao</i>	311.379
<i>Yağlı Tohumlar, Yağlı Meyveler</i>	300.098
<i>Gübreler</i>	151.923
<i>Yenilebilir Meyve ve Sert Kabuklu Yemişler</i>	113.042
<i>Tütün Ve İşlenmiş Tütün İkameleri</i>	103.741

(Trade Map, 2020)

Tablo 53 incelendiğinde, 2019 yılında Nijerya'nın ihracatında en fazla paya sahip olan ürünün, 46,6 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 3,1 milyar dolar ile gemiler, tekneler, yüzer yapılar ve 2,09 milyar dolar ile çeşitli adi metal eşyalar takip etmektedir. 311,3 milyon dolar ile kakao ve kakao ürünlerinin önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 54'te Nijerya'nın D-8 ülkeleriyle olan ithalat ve ihracat değerleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 54: D-8 Ülkelerinin Nijerya'nın İthalat ve İhracatındaki Payı

<i>D-8 Ülkeleri</i>	<i>Nijerya'nın İhracatındaki Payı (%)</i>	<i>Nijerya'nın İthalatındaki Payı (%)</i>
<i>Malezya</i>	0,5	1,01
<i>Endonezya</i>	2,8	0,95
<i>Türkiye</i>	2,5	0,92
<i>Mısır</i>	0,004	0,3
<i>Pakistan</i>	0,3	0,1
<i>Bangladeş</i>	0,1	0,008
<i>İran</i>	0,0004	0,0006

(Trade Map, 2020)

Tablo 54 incelendiğinde, Nijerya'nın ihracatında en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %2,8 ile Endonezya, en az paya sahip ülke ise %0,0004'lük pay ile İran olduğu görülmektedir. Mısır'ın ithalatında en fazla paya sahip olan D-8 Ülkesinin %1,01 ile Malezya, en az paya sahip ülke ise %0,0006 ile İran olduğu görülmektedir.

2.6.2. Nijerya-Türkiye İlişkileri

Tablo 55'te Türkiye'nin Nijerya ile olan ithalat ve ihracat değerleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 55: Nijerya- Türkiye Dış Ticaret Payı

<i>2019 YILI</i>	<i>NIJERYA</i>	
	<i>Değeri</i>	<i>2015-2019 yılı artış miktarı (%)</i>
<i>Toplam İhracatı(milyar\$)</i>	53,6	+6
<i>Toplam İthalatı(milyar\$)</i>	42,3	+7
<i>Dünya İhracatındaki Payı (%)</i>	0,28	
<i>Dünya İthalatındaki Payı (%)</i>	0,2	
<i>Türkiye'den İthalatı(milyon\$)</i>	442,2	+13
<i>Türkiye'ye İhracatı(milyar\$)</i>	1,3	+26
<i>Nijerya'nın İhracatındaki Payı (%)</i>	3	
<i>Nijerya'nın İthalatındaki Payı (%)</i>	1	

(Trade Map, 2020)

Tablo 55 incelendiğinde, Türkiye, Nijerya ile dış ticaretinde 2019 yılında açık verdiği görülmektedir. 2015–2019 yılları arasında Nijerya'nın, Türkiye'ye olan ihracatında %26, ithalatında ise %13 oranında değer artışı olduğu görülmektedir. 2019 yılında Nijerya'nın, Türkiye'ye ihracatı 1,3milyar dolar olmuştur. Bunun Nijerya'nın

ihracatının içindeki payı %3'tür. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 442,2 milyon dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. Nijerya'nın ithalatındaki payı ise %1'dir.

Tablo 56'da Nijerya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği ürünler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 56 : Nijerya'nın Türkiye'ye İhraç Ettiği Ürünler

<i>Nijerya'nın Türkiye'ye İhraç Ettiği Ürünler</i>	<i>2019 değeri Bin\$</i>
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	1.299.128
<i>Yağlı Tohumlar, Yağlı Meyveler</i>	56.404
<i>Kakao ve müstahzarları</i>	512
<i>Yenilebilir Meyve ve Sert Kabuklu Yemişler</i>	452
<i>Pamuk</i>	402
<i>Elektrikli Makine Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	303
<i>Çeşitli İmalat Eşyaları</i>	202
<i>Ahşap ve Ahşap Eşya, Odun Kömürü</i>	131
<i>Şekerler ve Şekerlemeler</i>	116

(Trade Map, 2020)

Tablo 56 incelendiğinde 2019 yılında Nijerya'nın Türkiye'ye en fazla ihracat yaptığı ürünler, 1,2 milyar dolar ile mineral yakıtlar ve mineral yağlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 56,4 milyon dolar yağlı tohumlar, 512 bin dolar ile kakao ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 57'de Nijerya'nın Türkiye'den ithal ettiği ürünler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 57 : Nijerya'nın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler

<i>Nijerya'nın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler</i>	<i>2019 değeri Bin\$</i>
<i>Makineler, Nükleer Reaktörler, Kazanlar ve Parçaları</i>	102.049
<i>Demir ve Çelikten Eşya</i>	51.291
<i>Elektrikli Makine Teçhizat ve Bunların Parçaları</i>	50.780
<i>Tuz, Kükürt, Çimento, Alçı Malzemeleri</i>	39.262
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	25.603
<i>Demir ve Çelik</i>	23.942
<i>Değirmencilik Endüstrisinin Ürünleri</i>	19.564
<i>Demiryolu ve Tramvay Vagonları Dışındaki Araç ve Parçaları</i>	16.998

(Trade Map, 2020)

Tablo 57 incelendiğinde, 2019 yılında Nijerya'nın Türkiye'den en fazla İthalat yaptığı ürünler 102 milyon dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 51,2 milyon dolar ile demir ve çelikten eşya ve 50,7 milyon dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve parça ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

2.7. Bangladeş

Burma ve Hindistan arasında bulunan bir Güney Asya ülkesidir. Nüfusu 162.650.863 kişidir. Nüfusun %89,1 i Müslüman, %10 u Hindu, %9,9 u diğer (Budist, Hristiyan) dinlerine mensuptur. Hükümet şekli Parlamenter Cumhuriyettir. Hukuk sistemi, İngiliz hukuku ve İslam Hukuku karışık karma sistemdir (CIA The World Factbook, 2020).

2.7.1. Ekonomi

Uzun süreli siyasi istikrarsızlık, endemik yolsuzluk, yetersiz altyapı, yetersiz güç kaynaklarına rağmen Bangladeş Ekonomisi 2005 yılından bu yana %6 ekonomik büyüme göstermiştir. Sanayi sektörünün en önemli gelir kaynağı olan giysilerin toplam ihracat içindeki payı %80'den fazladır. Hazır giyim sektöründeki düzenli büyüme ülkenin döviz rezervlerinin artmasını sağlamaktadır. 2018 yılında sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatının başlaması ve enerji altyapısında yapılan iyileştirmeler ekonomik kalkınma için ileriye doğru atılmış önemli bir adımdır (CIA The World Factbook, 2020).

Tablo 58'de Bangladeş'e ait temel ekonomik göstergeler IMF'den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 58 : Bangladeş Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Değer	2018	2019	2020
Bangladeş	GSYİH, cari fiyatlar	ABD Doları	273.300	302.397	323.057
Bangladeş	Kişi Başına GSYİH	ABD Doları	1.693,7	1.854,6	1.961,6
Bangladeş	Toplam Yatırım	GSYİH Yüzdesi	31.235	31.570	30.468
Bangladeş	Gayri Safi Milli Tasarruf	GSYİH Yüzdesi	27.417	29.500	28.670
Bangladeş	Enflasyon Ortalama Tüfe	Yüzde Değişim	5.783	5.475	5.648

(International Monetary Fund, 2021)

Tablo 58 incelendiğinde, 2018 yılında 273,3 milyar dolar olan GSYİH, 2019'da 302,3 milyar dolar, 2020'de ise 323 milyar dolar olduğu görülmektedir. GSYİH yıldan yıla arttığı gözlenmektedir. Kişi başına düşen ortalama GSYİH 2018 yılı için 1.693 dolar, 2019 yılında 1.854 dolar, 2020 yılında ise 1.961 dolar olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH değerinin de yıldan yıla arttığı görülmektedir.

2020 yılı için GSYİH içinden Gayri safi milli tasarrufa ayrılan pay %28,6 iken, toplam yatırımların payı %30,4 olduğu görülmektedir.

Tüketici fiyat endekslerine göre hesaplanan enflasyonun ortalama %5 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 59’da Bangladeş’e ait ekonomik göstergeler SESRIC’den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 59 : Bangladeş Ülkesine Ait Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Değer	2017	2018	2019
Bangladeş	Devletin Eğitim Harcaması (GSYİH Yüzdesi)	Yüzde	2,47	1,99	
Bangladeş	Okuryazarlık Oranı	Yüzde	72,89	73,91	
Bangladeş	Mevcut Sağlık Harcamaları GSYİH Yüzdesi	Yüzde	2,27		
Bangladeş	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Sıra Değeri	132,00	131,00	
Bangladeş	Tarımda İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	40,60	40,15	39,71
Bangladeş	Sanayide İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	20,42	20,47	20,53
Bangladeş	Hizmetlerde İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	38,98	39,38	39,76
Bangladeş	İşsizlik Oranı	Yüzde	4,37	4,31	4,29
Bangladeş	Tüketici Fiyat Endeksi, Ortalama, Yıllık% Değişim	Yüzde	5,61	5,61	5,46
Bangladeş	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	14,17	13,82	
Bangladeş	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	7,81	7,98	
Bangladeş	Sanayi, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	21,51	22,19	
Bangladeş	İmalat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	18,28	18,99	
Bangladeş	Diğer, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	32,42	32,20	

(Sesric, 2020)

Tablo 59’da 2019 yılı için işgücünün sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; tarım sektörünün toplam istidam içerisindeki payı %39,71 iken sanayi sektörünün payı %20,5 ve hizmetler sektörünün payı ise %39,76 olduğu görülmektedir. Toplam istihdam içindeki en fazla pay 2017-2018 yıllarına çok az bir farkla sanayi sektöründe iken, 2019 yılında çok az bir farkla hizmetler sektöründe olduğu görülmektedir.

Tüketici Fiyat Endekslerine göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında 2017 yılı için 5,61 olan enflasyon oranı 2019’da 5,46’ya gerilediği görülmektedir.

GSYİH içinden eğitim harcamalarına ayrılan pay 2017 yılında %2,47 iken, sağlık sektörüne ayrılan payın ise %2,2 civarında olduğu görülmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 60'ta Bangladeş'in ihracatında yer alan ilk 10 ülke ve payı Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 60: 2019 Yılı Bangladeş'in İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı

<i>World</i>	<i>Bangladeş'in İhracatında Payı (%)</i>
<i>ABD</i>	19,3
<i>Almanya</i>	14,7
<i>İngiltere</i>	11
<i>İspanya</i>	5,8
<i>Fransa</i>	5,5
<i>İtalya</i>	4,3
<i>Kanada</i>	3,3
<i>Japonya</i>	3
<i>Belçika</i>	2,9
<i>Hollanda</i>	2,6

(Trade Map, 2020)

Tablo 60 incelendiğinde 2019 yılında Bangladeş'in ihracatında en fazla paya sahip ülkenin %19,3 ile ABD olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %14,7 ile Almanya ve %11'lik payla İngiltere takip etmektedir.

Tablo 61'de Bangladeş'in başlıca ihraç ettiği ürünler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 61: Bangladeş'in Belli Başlı İhracat Ürünleri

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İhraç Değeri</i>	46.601.218
<i>Örme veya Tığ İşi Olan Giyim Eşyası ve Aksesuarları</i>	20.747.977
<i>Örme veya Tığ İşi Olmayan Giyim Eşyası ve Aksesuarları</i>	19.663.676
<i>Ayakkabılar, Tozluklar</i>	1.138.517
<i>Diğer Hazır Tekstil Ürünleri</i>	1.029.198
<i>Diğer Bitkisel Tekstil Lifleri</i>	679.950
<i>Balıklar ve Kabuklu Hayvanlar</i>	531.790
<i>Deri Eşya, Seyahat Eşyaları, El Çantaları</i>	371.878

(Trade Map, 2020)

Tablo 61 incelendiğinde, 2019 yılında Bangladeş'in ihracatında en fazla paya sahip olan ürünün 20,7milyar dolar ile örme veya tığ işi olan giyim eşyası ve aksesuar ürünleri olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 18,6 milyar dolar örme veya tığ işi

olmayan giyim eşyası ve aksesuarları, 1,1 milyar dolar ile ayakkabı, tozluklar ve 1,02 milyar dolar ile diğer hazır tekstil ürünlerinin önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 62’de Bangladeş’in ithalatında yer alan ilk 10 ülke Trade Map’ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir

Tablo 62: 2019 Yılı Bangladeş’in İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı

<i>Diünya</i>	<i>Bangladeş'in İthalatında Payı (%)</i>
<i>Çin</i>	21,5
<i>Hindistan</i>	12,2
<i>Singapur</i>	9,2
<i>Hong-Kong-Çin</i>	5,5
<i>Endonezya</i>	4,6
<i>Japonya</i>	3,5
<i>Kore</i>	3,1
<i>Malezya</i>	3
<i>Brezilya</i>	2,6
<i>Kuveyt</i>	2,5

(Trade Map, 2020)

Tablo 62 incelendiğinde 2019 yılı için Bangladeş’in ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %21,5 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %12,2 ile Hindistan, %9,2’lik payla Singapur takip etmektedir.

Tablo 63: Bangladeş’in Belli Başlı İthalat Ürünleri

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İthalat Değeri</i>	53.326.288
<i>Pamuk</i>	6.110.619
<i>Makine ve Mekanik Cihazlar</i>	5.831.661
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	4.905.784
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat</i>	3.252.655
<i>Demir ve Çelik</i>	2.912.036
<i>Plastik ve Plastikten Eşya</i>	2.242.691
<i>Demiryolu ve Tramvay Vagonları Dışındaki Araçlar ve Parçaları</i>	1.746.970

(Trade Map, 2020)

Tablo 63 incelendiğinde, 2019 yılında Bangladeş’in ithalatında en fazla paya sahip olan ürünün, 6,1 milyar dolar ile pamuk olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 5,8 milyar dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları ve 4,9 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünlerinin oldukları görülmektedir.

2.7.2. Türkiye-Bangladeş İlişkileri

Tablo 64'te Türkiye'nin Bangladeş'le olan ithalat ve ihracat değerleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 64: Bangladeş Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri

<i>2019 YILI</i>	<i>BANGLADEŞ</i>	
	Değeri	2015-2019 yılı artış miktarı (%)
<i>Toplam İhracatı(milyar\$)</i>	46,6	+7
<i>Toplam İthalatı(milyar\$)</i>	53,3	+9
<i>Dünya İhracatındaki Payı (%)</i>	0,24	
<i>Dünya İthalatındaki Payı (%)</i>	0,27	
<i>Türkiye'den İthalatı(milyon\$)</i>	339,794	+15
<i>Türkiye'ye İhracatı(milyon\$)</i>	469,62	-19
<i>Bangladeş'in İhracatındaki Payı (%)</i>	1	
<i>Bangladeş'in İthalatındaki Payı (%)</i>	1	

(Trade Map, 2020)

Tablo 64 incelendiğinde, Türkiye, Bangladeş ile dış ticaretinde 2019 yılında açık verdiği görülmektedir. 2015 – 2019 yılları arasında Bangladeş'in Türkiye'ye olan ihracatında %19 azalma meydana geldiği, ithalatında ise %15 oranında değer kazandığı görülmektedir. 2019 yılında Bangladeş'in Türkiye'ye ihracatı 339,7 milyon dolar olmuştur. Bunun Bangladeş'in ihracatının içindeki payı %1'dir. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 469,6 milyon dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. Bangladeş'in ithalatındaki payı ise %1'dir.

Tablo 65: Bangladeş'in Türkiye'ye İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İhraç Değeri</i>	469.621
<i>Tekstil Lifleri, Kâğıt İpliği, Kâğıt İpliğinden Kumaşlar</i>	221.948
<i>Örme veya Tığ İşi Olmayan Giyim Eşyası ve Aksesuarları</i>	131.003
<i>Örme veya Tığ İşi Olan Giyim Eşyası ve Aksesuarları</i>	77.498
<i>Tütün ve İşlenmiş Tütün İkameleri</i>	10.354
<i>Ayakkabılar, Tozlukslar</i>	7.483

(Trade Map, 2020)

Tablo 65 incelediğinde 2019 yılında Bangladeş'in Türkiye'ye en fazla ihracat yaptığı ürünlerin 221,9 milyon dolar ile tekstil lifleri, kâğıt ipliğinden kumaşlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 131 milyon dolar ile örme veya tığ işi olmayan giyim

eşyası ve aksesuarları, 77,4 milyon dolar ile örme veya tığ işi olan giyim eşyası ve aksesuar ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 66: Bangladeş'in Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İthalat Değeri</i>	339.794
<i>Makine ve Mekanik Cihazlar</i>	73.538
<i>Pamuk</i>	63.609
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat</i>	23.951
<i>Süt Ürünleri, Kuş Yumurtaları, Hayvansal Besinler</i>	21.205
<i>Çeşitli Kimyasal Ürünler</i>	17.577
<i>Plastik ve Plastikten Eşya</i>	12.743

(Trade Map, 2020)

Tablo 66 incelendiğinde 2019 yılında Bangladeş'in Türkiye'den fazla ithalat yaptığı ürünlerin 73,5 milyon dolar ile makine ve mekanik cihazlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 63,6 milyon dolar ile pamuk ve 23,9 milyon dolar ile elektrikli makine ve teçhizat ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

2.8. Malezya

Güneydoğu Asya'da Malay Yarımadası, Borneo Adası'nın kuzey bölgesi ve iki küçük ada üzerinde kurulmuş bir devlettir. Komşuları, Endonezya, Tayland ülkeleridir. Malayca, İngilizce, Çince, Tamilce dilleri kullanılmakta olup, nüfusun %62'si Müslüman, %20'si Budist, %9'u Hristiyan, %6 Hindu, %3'te diğer dinlere mensup kişilerden oluşmaktadır (İNSAMER, 2017).

2.8.1. Ekonomi

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Malezya 21.yüzyılın ikinci çeyreğinde gelişmiş ülkeler arasına girmeyi hedefliyor. Doğal kaynaklar bakımından zengin olan Malezya kalay rezervi bakımından dünyada önemli paya sahiptir (İNSAMER, 2017).

Tablo 67'de Malezya'ya ait temel ekonomik göstergeler, SESRIC'den alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 67: Malezya Ülkesine Ait Ekonomik Göstergeler

Ülke	Gösterge	Değer	2017	2018	2019
Malezya	Devletin Eğitim Harcaması (GSYİH Yüzdesi)	Yüzde	4,74	4,53	
Malezya	Okuryazarlık Oranı	Yüzde	95,08	94,85	
Malezya	Ham Petrol Üretimi	Günde Bin Varil	648,00	650,89	
Malezya	Mevcut Sağlık Harcamaları GSYİH Yüzdesi	Yüzde	3,86		
Malezya	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Sıra Değeri	57,00	57,00	
Malezya	Tarımda İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	11,23	11,09	10,96
Malezya	Sanayide İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	27,40	27,31	27,22
Malezya	Hizmetlerde İstihdam (Toplam İstihdamın Yüzdesi)	Yüzde	61,37	61,60	61,82
Malezya	İşsizlik Oranı	Yüzde	3,41	3,36	3,40
Malezya	TÜFE	Yüzde	3,80	0,97	1,02
Malezya	Tarım, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	8,73	7,63	
Malezya	İnşaat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	4,92	4,90	
Malezya	GSYİH	Milyar USD	318,90	358,79	
Malezya	Kişi Başına GSYİH	Birim USD	10254,14	11373,15	
Malezya	Sanayi, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	33,75	33,86	
Malezya	İmalat, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	22,17	21,83	
Malezya	Diğer, Toplam Katma Değer İçindeki Payı	Yüzde	24,08	24,19	

(Sesric, 2020)

Tablo 67’de işgücünün sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, tarım sektörünün toplam istidam içerisindeki payı %10,96, sanayi sektörünün payı %27,22, hizmetler sektörünün payı ise %61,82 olduğu görülmektedir. Toplam istihdam içindeki en fazla pay hizmetler sektöründe olduğu görülmektedir.

Tüketici Fiyat Endekslerine göre hesaplanmış enflasyon oranlarına bakıldığında 2017 yılı için 3,8 olan enflasyon oranı 2019'da 1,02 ye gerilediği görülmektedir. Malezya'da enflasyonun yıllara göre dağılımına bakıldığında enflasyonun kontrol altında tutulabildiği söylenebilir.

Malezya ekonomisi için 2017 yılında 318,9 milyar dolar olan GSYİH, 2018 yılında 358,7 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH ise 2018 yılında 11.325 dolar olduğu görülmektedir.

GSYİH içinden eğitim harcamalarına ayrılan pay 2017 yılında %4,7 iken, sağlık sektörüne ayrılan payın ise %3,8 civarında olduğu görülmektedir.

Birleşmiş milletler Gelişme Programı tarafından sunulan 2019 yılı gelişme raporunda, insani gelişmişlik endeksi sıralamasında Malezya 61. Sırada yer alarak Çok Yüksek İnsani Gelişme grubunda yerini almıştır.

Sektörlerin toplam katma değer içindeki payları incelendiğinde; tarım sektörünün payı %7,63, inşaat sektörünün payı %4,90, sanayi sektörünün payı %33,8, imalat sektörünün payı %21,83, diğer sektörlerin payının ise %24,19 olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün toplam katma değer içindeki payı en yüksektir.

İşsizlik oranına bakıldığında ise Malezya'da 2017 yılında %3,41, 2018 yılında %3,36, 2019 yılında %3,40 düzeyinde olduğu görülmektedir.

a) İthalat-İhracat

Tablo 68'de Malezya'nın ihracatında ilk 10 ülke Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 68: 2019 Yılı Malezya'nın İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>Malezya'nın İhracatında Payı (%)</i>
<i>Çin</i>	14,2
<i>Singapur</i>	13,9
<i>ABD</i>	9,7
<i>Hong-Kong-Çin</i>	6,7
<i>Japonya</i>	5,7
<i>Tayland</i>	3,8
<i>Hindistan</i>	3,7
<i>Taipei-Çin</i>	3,5
<i>Vietnam</i>	3,4
<i>Kore Cumhuriyeti</i>	3,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 68 incelendiğinde 2019 yılı için Malezya'nın ihracatında en fazla paya sahip ülkenin %14,2 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %13,9 ile Singapur ve %9,7'lik payla ABD takip etmektedir.

Tablo 69'da Malezya'nın başlıca ihracat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 69: Malezya'nın Belli Başlı İhracat Ürünleri

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İhracat Değeri</i>	238.161.125
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Parçaları</i>	81.965.120
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	34.479.307
<i>Makine ve Mekanik Cihazlar</i>	21.773.030
<i>Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Bunların Parçalanma Ürünleri</i>	11.469.172
<i>Optik, Ölçme, Hassas Cerrahi</i>	10.066.015
<i>Plastik ve Plastikten Eşya</i>	9.594.702

(Trade Map, 2020)

Tablo 69 incelendiğinde Malezya'nın gerçekleştirdiği toplam ihracat değerinin 2019 yılında 238,1 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. 2019 yılında Malezya'nın ihracatında en fazla paya sahip olan ürünün 81,9 milyar dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve parçaları olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 34,4 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve 21,7 milyar dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları takip etmektedir. 11,4 milyar dolar ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, bunların parçalanma ürünlerinin önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir

Tablo 70'te Malezya'nın ithalatında ilk 10 ülke Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 70: 2019 Yılı Malezya'nın İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı

<i>Dünya</i>	<i>Malezya'nın İthalatında Payı (%)</i>
<i>Çin</i>	20,7
<i>Singapur</i>	10,5
<i>ABD</i>	8,1
<i>Japonya</i>	7,5
<i>Taipei-Çin</i>	6,7
<i>Tayland</i>	5,2
<i>Kore Cumhuriyeti</i>	4,6
<i>Endonezya</i>	4,6
<i>Almanya</i>	3,2
<i>Hindistan</i>	2,9

(Trade Map, 2020)

Tablo 70 incelendiğinde, 2019 yılı için Malezya'nın ithalatında en fazla paya sahip ülkenin %20,7 ile Çin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %10,5 ile Singapur ve %8,1'lik payla ABD takip etmektedir. D-8 ülkesi olan Endonezya'nın payının ise %4,6 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 71'de Malezya'nın başlıca ithalat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 71: Malezya'nın Belli Başlı İthalat Ürünleri

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İthalat Değeri</i>	204.988.314
<i>Elektrikli Makine, Teçhizat ve Parçaları</i>	55.859.564
<i>Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar</i>	29.830.320
<i>Makine ve Mekanik Cihazlar</i>	20.783.420
<i>Plastik ve Plastikten Eşya</i>	8.935.217
<i>Demir ve Çelik</i>	6.618.154
<i>Demiryolu ve Tramvay Vagonları Dışındaki Araçlar ve Parçaları</i>	6.487.281

(Trade Map, 2020)

Tablo 71 incelendiğinde 2019 yılında Malezya'nın ithalatında en fazla paya sahip olan ürünün 55,8 milyar dolar ile elektrikli makine, teçhizat ve parça ürünleri olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 29,8 milyar dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve 20,7 milyar dolar ile makineler, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları, 8,9 milyar dolar ile plastik ve plastikten eşya ürünlerinin önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir.

2.8.2. Türkiye-Malezya İlişkileri

Tablo 72'de Malezya'nın Türkiye ile dış ticaret göstergeleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 72: Malezya Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri

<i>2019 YILI</i>	<i>MALEZYA</i>	
	<i>Değeri</i>	<i>2015-2019 yılı artış miktarı (%)</i>
<i>Toplam İhracatı(milyar\$)</i>	238,1	+6
<i>Toplam İthalatı(milyar\$)</i>	204,9	+6
<i>Dünya İhracatındaki Payı (%)</i>	1	
<i>Dünya İthalatındaki Payı (%)</i>	1	
<i>Türkiye'den İthalatı(milyon\$)</i>	428,2	+2
<i>Türkiye'ye İhracatı(milyar\$)</i>	1,6	+13
<i>Malezya'nın İhracatındaki Payı (%)</i>	1	
<i>Malezya'nın İthalatındaki Payı (%)</i>	0,2	

(Trade Map, 2020)

Tablo 72 incelendiğinde, Türkiye, Malezya ile dış ticaretinde 2019 yılında fazla verdiği görülmektedir. 2015–2019 yılları arasında Malezya'nın, Türkiye'ye olan ihracatında %13, ithalatında ise %2 oranında değer artışı olduğu görülmektedir. 2019 yılında Malezya'nın, Türkiye'ye ihracatı 1,6 milyar dolar olmuştur. Bunun Malezya'nın ihracatının içindeki payı %1'dir. Türkiye'den ithalatı ise 2019 yılında 428,2 milyon dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. Malezya'nın ithalatındaki payı ise %0,2'dir.

Türkiye'nin Malezya ile dış ticaretinde açık vermesinin nedenlerinden biri mesafenin uzak olmasından dolayı Türk firmalarının Malezya pazarını tercih etmemeleri söylenmektedir. Malezyalı firmalar ise Avrupa'ya yakınlığı, 2015 yılında yürürlüğe giren Serbest Ticaret Antlaşmasının etkisiyle Türkiye'ye daha fazla ilgi göstermişlerdir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

Tablo 73'te Malezya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 73: Malezya'nın Türkiye'ye İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İhraç Değeri</i>	1.682.257
<i>Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar</i>	476.479
<i>İnsan Yapımı Tekstil Malzemelerinin Şeritleri</i>	161.332
<i>Plastikler ve Plastikten Eşya</i>	113.979
<i>Elektrikli Makine Teçhizat Ve Bunların Parçaları</i>	107.744
<i>Kauçuk ve Kauçuktan Eşya</i>	105.527

(Trade Map, 2020)

Tablo 73 incelendiğinde 2019 yılında Malezya'nın Türkiye'ye en fazla ihracat yaptığı ürünler, 476,4 milyon dolar ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 161,3 milyon dolar ile insan yapımı tekstil malzemelerinin şeritleri, 113,9 milyon dolar ile plastik ve plastikten eşya ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 74'te Malezya'nın Türkiye'den sağladığı belli başlı ithalat ürünleri Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 74: Malezya'nın Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler

<i>2019 Yılı</i>	<i>Bin Dolar</i>
<i>Toplam İthalat Değeri</i>	428.210
<i>Demir ve Çelik</i>	134.614
<i>Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar</i>	38.195
<i>Makineler, Mekanik Cihazlar, Nükleer Reaktörler ve Parçaları</i>	37.539
<i>Kıymetli, Yarı Kıymetli Taşlar, Kıymetli Metaller</i>	18.922
<i>Uçak, Uzay Aracı ve Bunların Parçaları</i>	16.941
<i>İnorganik Kimyasallar</i>	16.357

(Trade Map, 2020)

Tablo 74 incelendiğinde 2019 yılında Malezya'nın Türkiye'den fazla ithalat yaptığı ürünler, 134,6 milyon dolar ile demir ve çelik ürünlerinin olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 38,1 milyon dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar, bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, 37,5 milyon dolar ile makine ve mekanik cihaz ürünlerinin takip ettiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

D-8 BÜTÜNLEŞMESİNİN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÜYE ÜLKELERLE TİCARETİ

15 Haziran 1997 İstanbul Deklarasyonu'ndan önce komisyonun, ülkeler tarafından verilen proje tekliflerini 10 sektör altında topladığı ve her sektör için çalışma grubu oluşturdukları belirtilmiştir. Bangladeş için kırsal gelişim, Mısır için ticaret, Endonezya için insan kaynakları gelişimi, İran bilim, teknoloji ve haberleşme sektörlerinde görevlendirilmiştir. Nijerya enerji, Pakistan tarım, Türkiye endüstri ve sağlık iken Malezya'da finans ve bankacılık sektörlerinde üye ülkelerin işbirliğinin geliştirilmesi konusunda görevlendirildikleri belirtilmektedir (Alan, 2001, s. 185).

15 Haziran 1997'den bu yana 10 zirve toplantısı gerçekleşmiştir. 10. Zirve toplantısının Bangladeş'in ev sahipliğinde çevrimiçi olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Toplantıda 2020-2030 on yıllık yol haritası kabul edilmiştir. Öncelikli işbirliği alanları; ticaret, enerji, ulaşım, sanayi, turizm, tarım ve gıda güvenliği olarak belirtilmiştir. Zirvenin ardından D-8 Dakka Bildirisi yayınlandığı belirtilmektedir. Bildiride; D-8 uluslararası üniversitenin kurulması, D-8 sağlık ve sosyal koruma programının başlatılması, D-8 yaratıcı ekonomi ve finans merkezinin kurulması, takas ticaret sisteminin başlatılması, D-8 tarım ve gıda güvenliği araştırma merkezinin kurulması gibi konuların görüşüldüğü belirtilmektedir. Üyeler arası ticareti teşvik için; D-8 Ticaret ve Sanayi Odası dijital platformunun kurulması, ulaşım bağlantısını geliştirme, tercihli ticaret vize ve gümrük anlaşmalarının uygulamaya konulması fikirlerinin kararlaştırıldığı belirtilmektedir. Ayrıca önerilen projelerin gerçekleşmesi için D-8 Proje Destek Fonu kurulacağı söylenmektedir (Yüzbaşıoğlu, 2021).

3.1. D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilâtının Dış İlişkileri

D-8, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) ile 02/04/2015 tarihinde Viyana'da ortak bildiri imzalamıştır. Bildiride; ticari kapasite geliştirme, girişimciliğin teşviki, seramik, cam, çimento, demir, gıda endüstrisi gibi alanlarda karşılıklı işbirliğine dayalı ortaklığı amaçladığı belirtilmiştir (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2022).

D-8, İslam İşbirliği Teşkilâtı ile aralarında ortak işbirliğini kolaylaştırmak amacıyla 07/10/2010 tarihinde mutabakat zaptı imzalamıştır (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2022).

D-8, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ile ticaretin geliştirilmesi alanında ortak çabaları teşvik etmek, kalkınma için kurumsal çerçeveyi belirlemek amacıyla 18/06/2015 tarihinde mutabakat zaptı imzalamıştır (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2022).

D-8, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOVAS) ile ilaç endüstrisi, endüstriyel iyileştirme, teknoloji transferi, tarım ve gıda güvenliği alanlarında işbirliği yapmak amacıyla 27/Kasım/2020 tarihinde mutabakat zaptı imzalamıştır (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2022).

3.2. D-8 Ülkelerinin Dünya Ekonomisindeki İthalat ve İhracatı

Tablo 75'te D-8 Ülkelerinin 2019 yılı ithalat değeri ve dünya ithalatındaki payı Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 75: D-8 Ülkelerinin 2019 Yılı İthalat Hacmi

	2019'da İthal Edilen Değer (Bin\$)	2019 Ticaret Dengesi (Bin\$)	Dünya İthalatındaki Payı (%)
<i>Dünya</i>	19.065.267.794	-310.645.547	100
<i>D-8 (Toplam)</i>	833.189.140	-74.648.797	4,4
<i>Malezya</i>	204.988.314	33.172.811	1,1
<i>Türkiye</i>	200.658.596	-29.560.185	1,1
<i>Endonezya</i>	170.727.372	-3.230.381	0,9
<i>Mısır</i>	78.657.518	-48.024.965	0,4
<i>Bangladeş</i>	53.326.288	-6.725.070	0,3
<i>Pakistan</i>	50.134.812	-26.315.995	0,3
<i>Nijerya</i>	47.387.304	6.237.397	0,2
<i>İran</i>	27.308.936	-202.409	0,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 75 incelendiğinde, D-8 diye adlandırılan gelişen 8 Ülkenin toplam ithalat değerinin, Dünya'da gerçekleştirilen toplam ithalatın %4,4'ünü karşıladığı görülmektedir.

D-8 ülkelerinin içinde en fazla ithalat yapan ülkenin dünya ithalatındaki %1,1'lik payı ile Malezya, en az ithalat yapan ülke ise %0,1'lik payı ile İran olduğu görülmektedir. Türkiye'nin dünya ithalatında payının ise %1,1 olduğu görülmektedir.

Tablo 76'da D-8 ülkelerinin ihracat değerleri ve dünya ihracatındaki payları Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 76: D-8 Ülkelerinin 2019 Yılı İhracat Hacmi

	2019'da İhraç Edilen Değer (Bin dolar)	2019 Ticaret Dengesi (Bin dolar)	Dünya İhracatındaki Payı (%)
World	18.754.622.247	-310.645.547	100
D-8 (Toplam)	758.540.343	-74.648.797	4
Malezya	238.161.125	33.172.811	1,3
Türkiye	171.098.411	-29.560.185	0,9
Endonezya	167.496.991	-3.230.381	0,9
Nijerya	53.624.701	6.237.397	0,3
Bangladeş	46.601.218	-6.725.070	0,2
Mısır	30.632.553	-48.024.965	0,2
Iran İslam Cumhuriyeti	27.106.527	-202.409	0,1
Pakistan	23.818.817	-26.315.995	0,1

(Trade Map, 2020)

Tablo 76 incelendiğinde D-8 Ülkelerinin toplam ihracat değerinin Dünya'da gerçekleştirilen toplam ihracatın %4'ünü karşıladığı görülmektedir.

D-8 ülkelerinin içinde en fazla ihracat yapan ülkenin dünya ihracatındaki %1,3'lük payı ile Malezya olurken, en az ihracat yapan ülke %0,1'lik payı ile Pakistan olduğu görülmektedir. Türkiye'nin dünya ihracatındaki payı ise 0,9 olduğu görülmektedir.

Tablo 77'de D-8 ülkelerinin ihracat ve ithalatındaki ilk üç ülke Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 77: D-8 Ülkelerinin Dış Ticaretindeki İlk Üç Ülke

D-8 Ülkeleri	İthalatındaki İlk 3 Ülke			İhracatındaki İlk 3 Ülke		
Malezya	Çin	Singapur	ABD	Çin	Singapur	ABD
Türkiye	Çin	Almanya	Rusya	Almanya	İngiltere	ABD
Endonezya	Çin	Singapur	Japonya	Çin	ABD	Japonya
Nijerya	Çin	Hindistan	ABD	Hindistan	İspanya	Hollanda
Bangladeş	Çin	Hindistan	Singapur	Almanya	ABD	İngiltere
Mısır	Çin	ABD	Sudi Arabistan	BAE	Sudi Arabistan	Türkiye
Pakistan	Çin	BAE	ABD	ABD	Çin	İngiltere
Iran İslam Cumhuriyeti	Çin	BAE	Hindistan	Çin	Hindistan	Türkiye

(Trade Map, 2020)

Tablo 77'de D-8 ülkelerinin dış ticaretinde yer alan ilk 3 ülke incelendiğinde ise kendi bütünleşmesindeki ülkelerin yer almadığı görülmektedir. D-8 her ne kadar güney-güney ortaklığı için kurulmuş olsa da ülkelerin dış ticaretinde gelişmiş ülkelerin önemli

payı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, Çin'in çoğu ülkenin dış ticaretinde ilk 3 sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 78'te D-8 ülkelerinin önemli ihracat-ithalat ürünleri ve ürün bazlı dünya ihracatındaki sıralamaları Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 78: 2020 yılı D-8 Ülkelerinin Başlıca İhracat ve İthalat Ürünleri ve Dünya İhracatında Sıralaması

Ülkeler	İhracat Ürünleri	İthalat Ürünleri
Bangladeş	Örme veya tığ işi giyim eşyası ve giyim aksesuarları (3.sırada) Örme veya tığ işi olmayan giyim eşyası ve giyim aksesuarları (3.sırada) Balık ve suda yaşayan canlılar (43.sırada) Diğer bitkisel tekstil lifleri ve kâğıt ipliği ve kâğıt ipliğinden kumaş (2.sırada)	Mineral Yakıtlar ve mineral yağlar, Pamuk, Makineler ve mekanik cihazlar, Elektrikli makine teçhizat ve parçaları, plastik, demir ve çelik, sentetik elyaflar, demir ve çelikten eşya, gübre
Endonezya	Mineral yakıt ve mineral yağlar (19.sırada) Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar (2.sırada) Doğal ve kültür inciler kıymetli ve yarı kıymetli taşlar (19.sırada) Kauçuk ve kauçuktan eşya (9.sırada) Kalay ve kalaydan eşya (2.sırada) Sentetik elyaflar (4.sırada)	Makineler ve mekanik cihazlar, Elektrikli makine, teçhizat ve parçaları, mineral yakıtlar ve mineral yağlar, plastik, demir ve çelikten eşya, organik kimyasallar, hububat, gübre, pamuk
İran	Plastik ve plastikten eşya (35.sırada) Organik kimyasallar (34.sırada) Yenilebilir meyve ve kuruyemişler (28.sırada), demir ve çelik (44.sırada) Tuz, kireç ve çimento, gübre, cevherler (35.sırada)	Makine ve mekanik cihazlar, hububat, elektrikli makine ve teçhizatlar, eczacılıkla ilgili ürünleri hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, kauçuk ve kauçuktan eşya, pamuk
Malezya	Kauçuk ve kauçuktan eşya (6.sırada) Makineler ve mekanik cihazlar(24.sırada) Elektrikli makine, teçhizat ve parçaları (11.sırada) Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar (3.sırada) Plastik ve plastikten eşya (20.sırada)	Makineler ve mekanik cihazlar, Elektrikli makine, teçhizat ve parçaları, mineral yakıtlar ve mineral yağlar, plastik ve plastikten eşya, demir ve çelik, gemiler ve tekneler, demir ve çelikten eşya
Mısır	Mineral yakıtlar ve mineral yağlar (43.sırada) Doğal ve kültür inciler kıymetli taşlar (36.sırada) Gübre (12.sırada) Yenilebilir meyve ve kuruyemiş (25.sırada)	Demir ve çelik, Hububat, makine ve mekanik cihazlar, mineral yakıt ve mineral yağlar, eczacılıkla ilgili ürünler
Nijerya	Mineral yakıt ve mineral yağlar (14.sırada) Gemiler, tekneler ve yüzer yapılar (11. sırada) Kakao ve kakao ürünleri (26.sırada)	Makineler ve mekanik cihazlar, Elektrikli makine, teçhizat ve parçaları, mineral yakıtlar ve mineral yağlar, plastik ve plastikten eşya, demir ve çelik, eczacılıkla ilgili ürünler, hububat
Pakistan	Hazır tekstil ürünleri yıpranmış giysiler (3.sırada) Pamuk (7.sırada) Hububat (15.sırada) Deri eşyaları (19.sırada)	Makineler ve mekanik cihazlar, Elektrikli makine, teçhizat ve parçaları, mineral yakıtlar ve mineral yağlar, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, plastik ve plastikten eşya, demir ve çelik
Türkiye	Demiryolu dışındaki araçlar ve parçaları (19. sırada) Makine ve mekanik cihazlar (28.sırada) Demir ve çelik (14.sırada) Demir ve çelikten eşya ürünleri (13.sırada), Tuz kükürt taş kireç ve çimento ürünleri (2.sırada) Halılar ve diğer tekstil yer döşemeleri (2.sırada)	Doğal ve kültür inciler, makine ve mekanik cihazlar, plastik ve plastikten eşya, elektrikli makine ve teçhizat, organik kimyasallar, eczacılıkla ilgili ürünler, kauçuk ve kauçuktan eşya, pamuk,

(Trade Map, 2022)

Tablo 78 incelendiğinde; Pakistan ve Bangladeş ihracatında hazır tekstil ürünleri önemli bir yer tutmaktadır. Nijerya; mineral yakıt ve mineral yağlar, gemi, tekne ve kakao ürünlerinin başlıca ihracat ürünleri olduğu görülmektedir. D-8 ülkelerinin genel olarak ithalat ürünleri makine, elektrikli makine, mekanik cihaz, hububat, plastik, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, pamuk ve eczacılıkla ilgili ürünler yer aldığı görülmektedir.

Tablo 78’de Endonezya ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği kalay ve kalaydan eşya ürünlerinin ihracatında dünyada ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Sentetik elyaflar ihracatında dünyada dördüncü, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ve yemeklik yağlar ihracatında ikinci, kauçuk ve kauçuktan eşya ihracatında dokuzuncu sırada yer almıştır.

Tablo 78’de Malezya ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği elektrikli makine, teçhizat ürünleri ve parçaları ihracatında dünyada on birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Kauçuk ve kauçuktan eşya ihracatında altıncı, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ihracatında dünyada üçüncü sırada yer almıştır.

Bangladeş ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği örme veya tığ işi giyim eşyası aksesuarları ihracatında dünyada üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Diğer bitkisel tekstil lifleri, kâğıt ipliği ve kâğıt ipliğinden kumaş ihracatında ikinci sırada yer almıştır.

Nijerya ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği mineral yakıt ve mineral yağ ürünleri ihracatında dünyada on dördüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Gemi, tekne ve yüzer yapılar ihracatında ise on ikinci sırada yer almıştır.

Mısır ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği gübre ihracatında dünyada on ikinci sırada yer almıştır. Tabi veya kültür inciler, kıymetli taş ürünleri ihracatında ise otuz altıncı sırada yer almıştır.

Tablo 78’de Pakistan ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği pamuk ihracatında dünyada yedinci, hububat ihracatında on beşinci sırada yer aldığı görülmektedir.

İran ülkesinin 2020 yılında gerçekleştirdiği plastik ve plastikten eşya ürünleri ihracatında dünyada otuz beşinci sırada yer almıştır. Organik kimyasallar ürünü ihracatında dünyada otuz altıncı sırada yer almıştır.

Türkiye 2020 yılında gerçekleştirdiği demir ve çelikten eşya ürünleri ihracatında dünyada on üçüncü sırada yer almıştır. Tuz, kükürt, taş kireç ve çimento ürünleri ihracatında yedinci; halılar ve diğer tekstil yer döşemeleri ürünler ihracatında ise ikinci sırada yer almıştır.

3.3. D-8 Ülkelerinin Üye Ülkelerle Olan Ticareti

D-8 kuruluşundan bugüne 10 zirve toplantısı, 21 konsey toplantısı, 50 komisyon toplantısı, 212 teknik toplantı gerçekleştirildiği belirtilmiştir (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2022).

Aşağıdaki tablo da D-8 üyesi ülkelerin ithalat ve ihracat payları, 2016-2020 yılları arasında yüzdesel olarak artış ve azalış miktarları Trade Map'ten alınan veriler doğrultusunda belirtilmiştir.

Tablo 79: Nijerya'nın D-8 Ülkeleri İle İthalat ve İhracat Payı

2020 Yılı	Nijerya			
	Nijerya'nın İhracatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)	Nijerya'nın İthalatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)
Endonezya	2,2	-10	0,9	+9
Bangladeş	0,2	+1,49	0,01	+27
Malezya	0,7	+12	1,2	+20
Türkiye	3,3	+52	1,3	+32
Pakistan	0,3	+25	0,04	+26
İran	0,2	+1,5	0,001	-22
Mısır	0,04	-76	0,3	+21

(Trade Map, 2022)

Tablo 79 incelendiğinde; Nijerya'nın ihracatında %3,3 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan Türkiye'nin, son beş yıllık ihracat artış oranına bakıldığında ise %52 oranında artış kaydettiği görülmektedir. Nijerya'nın ithalatında ise en yüksek paya sahip Türkiye'nin son beş yıllık artış oranına bakıldığında ise %32 oranında artış kaydettiği görülmektedir. Nijerya'nın ithalatında İran'ın payının son beş yılda %22 oranında azaldığı görülmektedir. Tablo 78'de İran'ın başlıca ihracat ürünü olan plastik ve plastikten eşyanın, Nijerya'nın başlıca ithal ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Nijerya gerekli olan bu ürünü İran'dan temin edebileceği söylenebilir.

Tablo 80: Malezya'nın D-8 Ülkeleri İle İthalat ve İhracat Payı

2020 Yılı	Malezya			
	Malezya'nın İhracatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)	Malezya'nın İthalatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)
Endonezya	3	0	4,6	+5
Bangladeş	0,5	+4	0,0008	-
Nijerya	0,3	0	0,1	+15
Türkiye	0,8	-3	0,3	+11
Pakistan	0,5	-1	0,1	+13
İran	0,1	-14	0,02	-33
Mısır	0,2	-6	0,1	-7

(Trade Map, 2022)

Tablo 80 incelendiğinde; Malezya'nın ihracatında %3 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan Endonezya olduğu görülmektedir. Malezya'nın ithalatında ise en yüksek paya sahip Endonezya'nın, son beş yıllık artış oranına bakıldığında ise %5 oranında artış kaydettiği görülmektedir. Malezya'nın ithalatında İran'ın payının son beş yılda %33, Mısır'ın payı ise %7 oranında azaldığı görülmektedir. Tablo 78'de Malezya'nın başlıca ithalat ürünlerinden olan gemi ve tekne ürünlerinin, Nijerya'nın başlıca ihraç ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Malezya bu ürünü Nijerya'dan temin edebileceği söylenebilir. Malezya'nın başlıca ihracat ürünü kauçuk, elektrikli makine ile hayvansal ve bitkisel yağların olduğu görülmektedir. Bu ürünlerin diğer D-8 ülkelerinin başlıca ithal ettiği ürünler olduğu da belirtildiğinden, üye ülkeler bu ürünleri Malezya'dan temin edebileceği söylenebilir.

Tablo 81: Mısır'ın D-8 Ülkeleri İle İthalat ve İhracat Payı

2020 Yılı	Mısır			
	Mısır'ın İhracatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)	Mısır'ın İthalatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)
Endonezya	0,4	+12	1,7	+3
Bangladeş	0,3	+9	0,1	+11
Nijerya	0,4	+6	0,007	-72
Türkiye	6,2	+2	4,9	+3
Pakistan	0,8	+19	0,1	-12
İran	0,006	-36	0,01	-16
Malezya	0,3	+8	0,6	-2

(Trade Map, 2022)

Tablo 81 incelendiğinde; Mısır'ın ihracatında %6,2 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan Türkiye'nin, son beş yıllık ihracat artış oranına bakıldığında ise %2 oranında artış kaydettiği görülmektedir. Mısır'ın ithalatında ise en yüksek paya sahip Türkiye'nin son beş yıllık artış oranına bakıldığında ise %3 oranında artış kaydettiği görülmektedir. Mısır'ın ithalatında İran'ın payının son beş yılda %16, Nijerya'nın %72, Pakistan'ın %12 oranında azaldığı görülmektedir. Tablo 78'de Mısır'ın başlıca ithalat ürünü olan demir ve çelik ürünleri, Türkiye ve İran'ın başlıca ihraç ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Mısır gerekli olan bu ürünü Türkiye ve İran'dan temin edebileceği söylenebilir.

26-27 Ocak 2015, İran'da yapılan 4. Sanayi İşbirliği Bakanlar Toplantısında; İran ve Türkiye'nin diğer D-8 Üye Devletlerine demir ve çelik ürünleri satması konusunda mutabık kalındığı söylenmektedir (D-8 Organization for Economic Cooperation, 2020).

Tablo 82: İran'ın D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı

2020 Yılı	İran			
	İran'ın İhracatı İçindeki Payı	2016-2020 yılı artış miktar ı(%)	İran'ın İthalatı İçindeki Payı(%)	2016-2020 yılı artış miktarı(%)
<i>Pakistan</i>	3	+8	0,0000004	-54
<i>Bangladeş</i>	0,2	+5	-	-
<i>Malezya</i>	0,4	-33	1,4	-14
<i>Türkiye</i>	9,7	-29	9,8	-16
<i>Nijerya</i>	0,004	-22	-	-
<i>Endonezya</i>	0,1	-47	0,9	-12
<i>Mısır</i>	0,1	-16	0,007	-36

(Trade Map, 2022)

Tablo 82 incelendiğinde; İran'ın ihracatında %9,7 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan Türkiye'nin, son beş yıllık ihracat oranına bakıldığında ise %29 oranında azaldığı görülmektedir. İran'ın ithalatında ise en yüksek paya sahip Türkiye'nin son beş yıllık ithalat oranına bakıldığında ise %16 oranında azaldığı görülmektedir. İran'ın ithalatında Pakistan'ın payının son beş yılda %54, Malezya'nın %14, Mısır'ın %36 oranında azaldığı görülmektedir. Tablo 78'de İran'ın başlıca ithalat ürünü olan hayvansal ve bitkisel yağ ürününün, Endonezya'nın başlıca ihraç ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. İran gerekli olan bu ürünü Endonezya'dan temin edebileceği söylenebilir.

Tablo 83: Endonezya'nın diğer D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı

2020 Yılı	Endonezya			
	Endonezya'nın İhracatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)	Endonezya'nın İthalatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)
<i>Pakistan</i>	1,5	+1	0,1	+9
<i>Bangladeş</i>	1	+8	3	+8
<i>Malezya</i>	5	+3	4,9	-2
<i>Türkiye</i>	0,6	0	0,2	-7
<i>Nijerya</i>	0,2	+6	0,6	-5
<i>İran</i>	0,1	-12	0,012	-47
<i>Mısır</i>	0,6	-3	0,1	-23

(Trade Map, 2022)

Tablo 83 incelendiğinde; Endonezya'nın ihracatında %5 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan Malezya'nın, son beş yıllık ihracatına bakıldığında ise %3 oranında artış olduğu görülmektedir. Endonezya'nın ithalatında ise en yüksek paya sahip Malezya'nın son beş yıllık ithalat oranına bakıldığında ise %2 değerinde azaldığı görülmektedir. Endonezya'nın ithalatında Türkiye'nin payının son beş yılda %7, İran'ın %47, Mısır'ın %23 oranında azaldığı görülmektedir. Tablo 78'de Endonezya'nın başlıca ithalat ürünü

olan demir ve çelikten eşya ürününü, Türkiye ve İran'dan temin edebileceği söylenebilir. Endonezya gemi ve tekne ürününü Nijerya'dan, plastik ve plastikten eşya ürünlerini ise İran'dan temin edebileceği söylenebilir.

Tablo 84: Bangladeş'in D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı

2020 Yılı	Bangladeş			
	Bangladeş'in İhracatı İçindeki Payı	2016-2020 yılı artış miktarı (%)	Bangladeş'in İthalatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)
<i>Pakistan</i>	0,1	-1	1,1	-4
<i>Endonezya</i>	0,2	+5	3	+8
<i>Malezya</i>	0,5	+2	2,2	+4
<i>Türkiye</i>	0,19	+15	0,6	+10
<i>Nijerya</i>	0,33	+14	0,1	+1,4
<i>İran</i>	1,32	-16	-	-
<i>Mısır</i>	0,1	+11	0,2	+9

(Trade Map, 2022)

Tablo 84 incelendiğinde; Bangladeş'in ihracatında %1,32 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan İran'ın, son beş yıllık ihracat oranına bakıldığında ise %16 değerinde azaldığı görülmektedir. Bangladeş'in ithalatında ise en yüksek paya sahip Pakistan'ın son beş yıllık ithalat oranına bakıldığında ise %4 oranında azaldığı görülmektedir. Tablo 78'de Bangladeş'in başlıca ithalat ürünleri olan plastik ürünlerini İran'dan, demir ve çelikten eşya ürünlerini Türkiye'den, sentetik elyaflar ürünlerini Endonezya'dan temin edebileceği söylenebilir.

Tablo 85: Pakistan'ın D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı

2020 Yılı	Pakistan			
	Pakistan'ın İhracatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)	Pakistan'ın İthalatı İçindeki Payı (%)	2016-2020 yılı artış miktarı (%)
<i>Endonezya</i>	0,6	0	5,3	+1
<i>Bangladeş</i>	2,6	0	3	+8
<i>Malezya</i>	1	+16	2,4	+1
<i>Türkiye</i>	1,6	+7	0,9	+13
<i>Nijerya</i>	0,2	+6	0,3	+112
<i>İran</i>	0,1	-12	0,8	+8
<i>Mısır</i>	0,3	-5	0,6	+24

(Trade Map, 2022)

Tablo 85 incelendiğinde; Pakistan'ın ihracatında %2,6 ile en yüksek paya sahip D-8 ülkesi olan Bangladeş'in olduğu görülmektedir. Pakistan'ın ithalatında ise en yüksek paya sahip Endonezya'nın son beş yıllık ithalat oranına bakıldığında ise %1 oranında artış olduğu görülmektedir. Pakistan'ın ithalatında D-8 ülkelerinin payının son beş yılda artış kaydettiği görülmektedir. Tablo 78'de Pakistan'ın başlıca ithalat ürünleri

olan; hayvansal ve bitkisel yağları Endonezya'dan, plastikten eşya ürünlerini İran'dan, demir çelikten eşya ürünlerini Türkiye'den temin ederek üye ülkeler ile olan ticaret payını artırabileceği söylenebilir. Pakistan'ın başlıca ihraç ürünü olan pamuk ürünü; Türkiye, Bangladeş, İran, Endonezya'nın başlıca ithal ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Pakistan bu ürünün ihracatını üye ülkelere artırarak ticaret payını artırabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler 2.Dünya Savaşından sonra geliştirilmek istenmiş, parçalanan siyasal yapıları güçlendirmek, sömürge olmaktan kurtulmak ve daha güçlü olmak için devletler bir araya gelmek istemişlerdir. Ekonomik, siyasi, kültürel, askeri ilişkiler; nüfusun, ihtiyaçların artması ve teknolojinin gelişmesi ile daha da yoğunlaşmıştır. Bu ilişkilerin düzenli ve faydalı bir biçimde yürütülmesi için, küresel örgütler kurulmuştur. G-7, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, D-8, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi oluşumları örnek olarak verilebilir.

İsveçli Ekonomist Gunnar Myrdal'ın ortaya attığı Kutuplaşma Teorisinde; gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik bütünleşmeden, dış ticarete birleşmeden, gelişmekte olan ülkelerin refah kaybına uğrayacağını iddia etmiştir. Myrdal'a göre gelişmekte olan ülkelerin sanayisi, gelişmiş ülkelerin sanayisi ile rekabet edecek gücü olmadığından zamanla çökebileceğini gelişmekte olan ülkelerde bulunan nitelikli işgücü, hammadde gibi üretim faktörlerinin de gelişmiş ülkelere göç etmeye başlamasıyla, üretim potansiyellerinin olumsuz etkilenebileceğini öne sürülmektedir.

Zamanla gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülkeler arasındaki fark giderek artış göstermesiyle Kuzey-Güney diyalogunun gündeme geldiği, bu platformdan da yeterli verimi alamayan gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında birleşerek Güney-Güney diyalogunu oluşturulduğu belirtilmiştir. D-8 güney-güney diyalogu kapsamında kurulan bütünleşmelerden olduğu belirtilmektedir.

Erbakan, soğuk savaşın başlamasından komünizmin iflasına kadar olan süreçte, gelir dağılımında adaletin bozulduğu, yoksulluğun arttığı, fakir ülkelerin daha fakir, zengin ülkelerin daha zengin olduğu dile getirmiştir. Bu nedenlerden ötürü hakkı üstün tutan, insanlığın saadeti için çalışan bütünleşmelerin oluşması için “Yeni Bir Dünya Düzeni” hedefiyle D-8 bütünleşmesi kurulmuştur. Yeni Bir Dünya kurulum sürecinin; D-8 ile başladığını, devam ettirilebilseydi D-60 olacağını, akabinde başta Türk Cumhuriyetleri, Müslüman ülkeler ve gelişmekte olan bütün ülkeleri kapsayan D-160 bütünleşmesi hedeflenmiştir. D-8'in kurulumundan üç gün sonra, bütünleşmenin oluşmasında büyük emeği olan dönemin Başbakanı Erbakan istifa etmiş, 5 ay sonra partisi kapatılmıştır.

Dünya Bankası verilerinden hareketle, 2020 yılında toplam nüfus yaklaşık 7,75 milyar civarında, 2020 yılında toplam GSYİH 84,67 trilyon dolar civarında olduğu

görülmüştür. Bu hesaplamadan kişi başına GSYİH 10.929 dolar civarındadır. Sermayenin yıpranma payı olan %10'u düşüp 12'ye bölünce kişi başına düşen aylık gelirin 830 dolar civarı olması gerekmektedir. Dünyadaki üretim ve gelirin tam bir eşitlik içinde paylaşılması durumunda, dünyada yaşayan her insanın ayda 830 dolar seviyesinde bir gelire sahip olabileceğini basit bir hesaplamayla belirtilmiştir. Ekonomik krizlerin tek nedeni gelir dağılımı adaletsizliği olmasa da krizin oluşmasını tetiklediği söylenebilir. Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin en önemli sorunlarından biri gelir dağılımında adaletsizlik olduğunu dile getirebiliriz.

2020 yılı Dünya Bankası verilerini incelendiğinde, Dünyada toplam GSYİH değeri 84,67 trilyon dolar olduğu görülmüştür. ABD ülkesinin tek başına GSYİH değeri 20,89 trilyon dolar civarındadır. D-8 ülkelerinin toplam GSYİH değeri 3,7 trilyon dolar civarındadır. Birleşmiş Milletlerin en az gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırdığı Bangladeş, Nijer, Senegal gibi yaklaşık 47 civarı ülkenin toplam GSYİH değeri 1,13 trilyon dolar olarak belirtilmiştir. Bu verilerden hareketle gelişmiş ülke konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri tek başına toplam GSYİH değerinin yaklaşık olarak %24,7 sini oluşturduğu, D-8 ülkelerinin toplam GSYİH değerinin yaklaşık olarak 5,6 kat daha fazla olduğu, en az gelişmiş ülke olarak gruplandırılan ülkelerin toplam GSYİH değerinin yaklaşık 18,5 katı olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkeler ile aralarında bulunan farkın ne kadar yüksek olduğu görülmektedir.

D-8 ülkelerinin toplam ihracat değeri, Dünya'da gerçekleştirilen toplam ihracatın %4'ünü karşıladığı görülmüştür. D-8 üyesi Ülkelerin ihracat ve ithalatındaki ülkelere baktığımızda ilk sıralarda Çin, ABD, Almanya, Fransa gibi gelişmiş ülkeler olduğu görülmüştür. Çin ülkesinin ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ithalat ve ihracatında ilk sıralarda yer aldığı da görülmüştür. Çin'in bunu nasıl sağladığı ne tür bir ekonomi politikası uyguladığı araştırılması gereken önemli bir husustur. Tablo 8'de görüldüğü üzere, D-8 üye ülkelerinin Türkiye'nin ihracat ve ithalatındaki payının ne kadar düşük olduğu görülmektedir.

D-8 üyesi ülkelerin kendi iç ekonomilerinde enflasyon, işsizlik, yüksek faiz, aşırı değerli döviz kuru, yüksek dış borçlarının olduğu görülmüştür. Adil Ekonomik Düzen ile bu sorunlar aşılacak istenmiş lakin Türkiye'de düzen uygulamaya konulamamıştır. TÜİK yayınladığı veriler ışığında 2020 yılında Türkiye'nin toplam dış borcu 433 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Cari açık 33,3 milyar dolar civarındadır. Tüketici fiyat endekslerine göre hesaplanmış enflasyon oranı %14,6 oranında gerçekleşmiştir.

Türkiye’de son zamanlarda faize karşı yoğun bir mücadele verilmektedir. Faizin yüksek olmasının enflasyonun nedeni olduğu ileri sürülmüştür. Faizleri indirme politikasına gidilmiştir. Enflasyonun altında kalan nominal faiz sonucunda, reel faiz negatif değer almıştır. Reel faizin negatif olmasıyla dolarizasyona olan talep artmış, döviz kuru değerlenmiştir. Döviz kuru artışıyla, enflasyon kısa vadede yükselişe geçmiş, dış borç Türk Lirası cinsinden artış göstermiştir. D-8’in kurulum amaçlarından biri olan Adil Düzendeki faize yer verilmediği, devletin ekonomiye katkısının üretimden sağlanan kazançtan payını alarak bir ortaklık düzeni şeklinde oluşturulmak istenmiştir. Faize karşı verilen mücadele de adil ekonomik düzen alternatif bir ekonomi modeli olarak öne sürülebilir. Öneri olarak Adil Ekonomik Düzen modeli kurulu veya yeni kurulacak bir fabrikada uygulanabilir. Ayrıca günümüzde uygulanmaya başlanılan asgari ücretliden ve memurlardan gelir vergisi alınmaması, Adil Ekonomik Düzendeki yer alan hususlardan biridir.

Tablo 78’de D-8 ülkelerinin başlıca ihracat ve ithalat ürünleri incelendiğinde; İran’ın başlıca ihracatı olan plastik ve plastikten eşya ürünlerinin, diğer D-8 ülkelerinin başlıca ithalat ürünleri arasında yer aldığı görülmüştür. İran bu ürünlerin üye ülkelere ihracatını arttırarak, bütünleşme içindeki ticaret payını arttırabileceği söylenebilir.

Türkiye’nin başlıca ihracat ürünü demir ve çelik ürünleri olduğu görülmektedir. 26-27 Ocak 2015, İran’da yapılan 4. Sanayi İşbirliği Bakanlar Toplantısında; İran ve Türkiye’nin diğer D-8 Üye Devletlerine demir ve çelik ürünleri satması konusunda mutabık kalındığı belirtilmiştir. Türkiye’nin demir ve çelik ürünlerinin üye ülkelere ihracatını arttırarak, bütünleşme içindeki ticaret payını arttırabileceği söylenebilir.

Tablo 78’de Malezya ve Endonezya’nın başlıca ihracat ürünü kauçuk ve kauçuktan eşya ile hayvansal ve bitkisel yağlar olduğu görülmektedir. Kauçuk ile hayvansal ve bitkisel yağların, Türkiye, Bangladeş ve Pakistan’ın başlıca ithalat ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Üye ülkeler bu ürünleri Malezya ve Endonezya’dan temin ederek ticaret payını arttırabileceği söylenebilir.

Tablo 78’de Endonezya’nın sentetik elyaf ürünleri ihracatında dünyada dördüncü sırada yer aldığı belirtilmiştir. Bu ürün Bangladeş’in başlıca ithalat ürünleri arasında yer aldığından teminini Endonezya’dan artırabilir.

Tablo 78’de Pakistan pamuk ihracatında dünyada yedinci sırada yer aldığı belirtilmiştir. Pamuk Bangladeş, İran, Türkiye ve Endonezya’nın başlıca ithalat ürünleri

arasında yer aldığı görülmektedir. Pakistan pamuk ürünün ihracatını bu ülkelere artırarak üye ülkelerle olan ticaretini artırabilir.

Tablo 78’de Nijerya’nın gemi, tekne ve yüzer yapı ürünleri ihracatında dünyada on dördüncü sırada yer aldığı belirtilmiştir. Bu ürün, Malezya’nın başlıca ithalat ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Malezya bu ürünlerin ithalatını Nijerya’dan yaparak ticaret payını artırabilir.

Tablo 78’de Mısır’ın gübre ihracatında dünyada on ikinci sırada yer aldığı belirtilmiştir. Gübre ürünü. Bangladeş ve Endonezya’nın başlıca ithalat ürünleri arasında yer aldığından ülkeler bu ürünün ithalatını Mısır’dan temin edebilir. Mısır, tabii ve kültür inciler kıymetli ve yarı kıymetli taş ürünleri ihracatında dünyada otuz altıncı sırada yer aldığı belirtilmiştir. Bu ürünlerde Türkiye’nin başlıca ithalat ürünleri arasında yer aldığı görülmektedir. Türkiye bu ürünlerin ithalatını Mısır’dan sağlayarak ticaret payını artırabilir.

Tablo 78’de D-8 ülkelerinin ithalat ürünlerini, kendi iç bünyesindeki ülkelere temin ederek ticaret payını arttırabileceği söylenebilir. D-8 10. Zirve toplantısında; tercihli ticaret vize ve gümrük anlaşmalarının uygulamaya konulması, takas ticaret sisteminin başlatılması, ulaşım bağlantısını geliştirme gibi kararlar alınmıştır. Bu kararların uygulamaya geçmesiyle, bütünleşme içi ticaretin artması beklenmektedir.

Günümüzde Türki devletler ile bütünleşmenin önemine vurgu yapılmaktadır. Çekirdek bir yapı olan D-8 bütünleşmesinin nihai hedefi olan D-160 bütünleşmesinde, Türki devletler ile birleşme düşüncesi de vardır. Lakin elde edilen sayısal veriler ve araştırmalar neticesinde, çekirdek bir yapı olan D-8 bütünleşmesinin, henüz istenilen performansa ulaşmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alan, B. (2001). *D-8 Yeni Bir Dünya*. İstanbul: Yörünge Yayınları.
- Balkır, C. (2010). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme* (1. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, O. (2019). *Piyasa Rehberi*. <https://piyasarehberi.org/>:
<https://piyasarehberi.org/sozluk/butce-dengesi> adresinden alındı
- CIA The World Factbook*. (2020). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html> adresinden alındı
- D-8 Organization for Economic Cooperation*. (2020). D-8 Organization for Economic Cooperation: <http://developing8.org/about-d-8/purposes-objectives/> adresinden alındı
- D-8 Organization for Economic Cooperation*. (2022). <https://developing8.org/>:
<https://developing8.org/about-d-8/external-relations/> adresinden alındı
- Dinler, Z. (2011). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Dinler, Z. (2011). *KPSS İktisat*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Eğilmez, M. (2017). *T24*. <https://t24.com.tr/>: <https://t24.com.tr/haber/mahfi-egilmez-gelir-dagilimi-bozulmaya-devam-ediyor,443622> adresinden alındı
- Erbakan, N. (2014). *Davam*. Ankara, Balgat: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2019). *Adil Ekonomik Düzen*. Ankara: MG V Yayınlar.
- Gurbet, H. (2019). Küresel Dünya Düzeninde D-8 Örgütü'nün Makroekonomik Performansının İncelenmesi. (*Yüksek Lisans Tezi; Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*). Samsun.
- Güldal, M. (2009). Kuruluşundan Bugüne D-8 Örgütü. (*Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü*), 5. İstanbul.
- Gündoğan, M. (2009). *Sekiz Deniz Yaylası*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gündoğan, M. (2019). *Erbakan*. İstanbul: Destek.
- Gündoğan, M. (2021). *Narkoz*. İstanbul: Destek.
- Hamdemirci, A. (2018, Haziran). Adil Ekonomik Düzendeki Kredi Sistemi Ve Uygulamaları. (*Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*), 42.

- IDA. (2021). <https://ida.worldbank.org>: <https://ida.worldbank.org/en/what-is-ida> adresinden alındı
- İNSAMER. (2017). <https://insamer.com/tr>: <https://insamer.com/tr/ulkeprofilleri> adresinden alındı
- International Monetary Fund. (2021, Ekim). <https://www.imf.org>:
https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October/weo-report?c=513,536,548,&s=NGDP_RPCH,NGDPD,NGDPDPC,PPPPC,NID_NGDP,NGSD_NGDP,PCPIPCH,LUR,&sy=2017&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 adresinden alındı
- Karabulut, B. (2016). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara, Akyurt: Barış Kitap.
- Karagül, M. (2014). *Uluslararası İktisadi Örgütler Ve Az Gelişmiş Ülkeler* (4. b.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kekevi, S. (2017). D-8 (Gelişen Sekiz) Örgütü İslam Ülkelerinin Ekonomik Entegrasyonu Olabilir Mi? İ. E. Serkan Kekevi içinde, *İslami Perspektifde İktisadi Yaklaşımlar* (s. 273). Ekin Yayınları.
- KFA Fuarçılık Endonezya Ülke Raporu. (2019, Ağustos). <http://www.salihlitso.org.tr>:
<http://www.salihlitso.org.tr/uploaded/dosyalar/ENDONEZYA.pdf> adresinden alındı
- Kılınç, S. (2013, Nisan). D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Türk Ekonomisine Etkileri. (*Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*). Ankara.
- Para&Borsa. (2019, Eylül 18). <https://www.paraborsa.net/>:
<https://www.paraborsa.net/i/turkiyede-gelir-dagilimi-gini-katsayisi-ve-yoksulluk-oranlari/> adresinden alındı
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Sesric. (2020). <http://www.sesric.org>: <http://www.sesric.org/oicstat-result.php> adresinden alındı
- Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarihbilgi.org. (2018, Kasım 06). <https://tarihbilgi.org/>:
<https://tarihbilgi.org/kutuplasma-teorisi-kisaca-nedir/> adresinden alındı
- The World Bank. (2021, Ekim 17). <https://datacatalog.worldbank.org/>:
<https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038130/GDP-ranking> adresinden alındı

- The World Bank.* (2022). <https://data.worldbank.org/region/least-developed-countries-un-classification?view=chart> adresinden alındı
- Tokalak, İ. (2017). *Kapitalizmin Soygun Düzeni* (3. b.). İstanbul, Topkapı: Ataç.
- Trade Map.* (2020). <https://www.trademap.org/>. adresinden alındı
- Trade Map.* (2022). https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c050%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c5%7c1%7c1 adresinden alındı
- TÜİK.* (2020). <http://www.tuik.gov.tr>:
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı
- TÜİK.* (2021). <https://data.tuik.gov.tr>: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.* (2019). <http://www.mfa.gov.tr>:
<http://www.mfa.gov.tr/pakistan-ekonomisi.tr.mfa> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı.* (2019, Mart 14). <https://ticaret.gov.tr>:
<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/pakistan/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden alındı
- UNCTAD.* (2021). <https://unctad.org/>: <https://unctad.org/about> adresinden alındı
- UNDP Türkiye.* (2019). <https://www.tr.undp.org/>:
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2019/12/HDR-post-release-pr.html> adresinden alındı
- Wikipedi.* (2014). https://tr.wikipedia.org/wiki/Katma_de%C4%9Fer adresinden alındı
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2021, Nisan 08). *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/>:
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/d-8-10-yillik-yol-haritasi-kabul-edildi/2202317> adresinden alındı

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Günümüz Kapitalist Nizamın Yol Açtığı Sorunlar ve Çözümleri.....	16
Tablo 2: Türkiye Ekonomisi Yıllara Göre Dağılımı	21
Tablo 3: Türkiye'ye Ait Temel Ekonomik Göstergeler.....	22
Tablo 4: 2020 Türkiye'nin İhracatında ilk 10 ülke	24
Tablo 5: 2019 yılı Türkiye'nin İthalatında İlk 19 ülke	24
Tablo 6: 2020 yılı Türkiye'nin İthalatında Ülkeler.....	25
Tablo 7: Türkiye'nin D-8 Ülkeleri ile İthalat ve İhracatı	26
Tablo 8: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı ve P80/P20 oranı	27
Tablo 9: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı 2017-2018.....	27
Tablo 10: Pakistan'ın GSYİH Sektörlere Göre Dağılımı	29
Tablo 11: Pakistan Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler.....	29
Tablo 12: Pakistan Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler.....	30
Tablo 13: 2019 Yılı Pakistan'ın İthalatında ilk 10 Ülke ve Payı.....	30
Tablo 14: 2019 Yılı Pakistan'ın İhracatında ilk 10 Ülke ve Payı	31
Tablo 15: 2019 yılı Pakistan'ın Türkiye'ye İhracat ve İthalat Payı.....	32
Tablo 16: Pakistan'ın Türkiye'ye İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	32
Tablo 17: Pakistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	33
Tablo 18: İran Ülkesinin Ekonomik Göstergeleri.....	35
Tablo 19: İran Ekonomik Göstergeleri	36
Tablo 20: İran'ın Belli Başlı İhraç Ürünleri	36
Tablo 21: 2019 Yılı İran'ın İhracatında ilk 10 Ülke ve Payı	37
Tablo 22: 2019 Yılı İran'ın İthalatında ilk 10 Ülke ve Payı	37
Tablo 23: İran'ın Belli Başlı İthalat Ürünleri	38
Tablo 24: D-8 Ülkelerinin İran'ın İthalat ve İhracatındaki Payı.....	38
Tablo 25: İran'ın Türkiye İle Dış Ticaret Verileri	39
Tablo 26: İran'ın Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	39
Tablo 27: Endonezya Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler	41
Tablo 28: Endonezya'ya Ait Ekonomik Göstergeler	42
Tablo 29: Endonezya'nın Belli Başlı İhraç Ürünleri	43
Tablo 30: 2019 Yılı Endonezya'nın İhracatında ilk 10 Ülke ve Payı.....	43
Tablo 31: Endonezya'nın Belli Başlı İthalat Ürünleri	44
Tablo 32: 2019 Yılı Endonezya'nın İthalatında ilk 10 Ülke ve Payı.....	44
Tablo 33: D-8 Ülkelerinin Endonezya'nın İthalat ve İhracatındaki Payı	45
Tablo 34: Endonezya-Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri.....	45
Tablo 35: Endonezya'nın Türkiye'ye Başlıca İhraç Ettiği Ürünler (milyon dolar).....	46
Tablo 36: Endonezya'nın Türkiye'den Yaptığı Başlıca İthalat Ürünleri.....	46
Tablo 37: İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller	47
Tablo 38: Mısır Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeleri	48

Tablo 39: Mısır'a Ait Temel Ekonomik Göstergeler.....	49
Tablo 40: Mısır'ın Belli Başlı İthalat Ürünleri	50
Tablo 41: 2019 Yılı Mısır'ın İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı.....	50
Tablo 42: Mısır'ın Belli Başlı İhracat Ürünleri	51
Tablo 43: 2019 Yılı Mısır'ın İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı.....	51
Tablo 44: D-8 Ülkelerinin Mısır'ın İthalat ve İhracatındaki Payı	52
Tablo 45: Türkiye-Mısır Dış Ticaret Göstergeleri.....	52
Tablo 46: Mısır'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler.....	53
Tablo 47: Mısır'ın Türkiye'ye İhraç Ettiği Ürünler.....	53
Tablo 48: Nijerya Ülkesine Ait Ekonomik Göstergeler	54
Tablo 49: Nijerya Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler	55
Tablo 50: 2019 Yılı Nijerya'nın İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı	56
Tablo 51: Nijerya'nın Belli Başlı İthalat Ürünleri	56
Tablo 52: 2019 Yılı Nijerya'nın İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı	57
Tablo 53: Nijerya'nın Belli Başlı İhracat Ürünleri	57
Tablo 54: D-8 Ülkelerinin Nijerya'nın İthalat ve İhracatındaki Payı	58
Tablo 55: Nijerya- Türkiye Dış Ticaret Payı	58
Tablo 56 : Nijerya'nın Türkiye'ye İhraç Ettiği Ürünler	59
Tablo 57 : Nijerya'nın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler	59
Tablo 58 : Bangladeş Ülkesine Ait Temel Ekonomik Göstergeler.....	60
Tablo 59 : Bangladeş Ülkesine Ait Ekonomik Göstergeler	61
Tablo 60: 2019 Yılı Bangladeş'in İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı.....	62
Tablo 61: Bangladeş'in Belli Başlı İhracat Ürünleri	62
Tablo 62: 2019 Yılı Bangladeş'in İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı.....	63
Tablo 63: Bangladeş'in Belli Başlı İthalat Ürünleri	63
Tablo 64: Bangladeş Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri	64
Tablo 65: Bangladeş'in Türkiye'ye İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	64
Tablo 66: Bangladeş'in Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	65
Tablo 67: Malezya Ülkesine Ait Ekonomik Göstergeler.....	66
Tablo 68: 2019 Yılı Malezya'nın İhracatında İlk 10 Ülke ve Payı.....	67
Tablo 69: Malezya'nın Belli Başlı İhracat Ürünleri	68
Tablo 70: 2019 Yılı Malezya'nın İthalatında İlk 10 Ülke ve Payı	68
Tablo 71: Malezya'nın Belli Başlı İthalat Ürünleri	69
Tablo 72: Malezya Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri	69
Tablo 73: Malezya'nın Türkiye'ye İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	70
Tablo 74: Malezya'nın Türkiye'den İthal Ettiği Belli Başlı Ürünler	71
Tablo 75: D-8 Ülkelerinin 2019 Yılı İthalat Hacmi.....	73
Tablo 76: D-8 Ülkelerinin 2019 Yılı İhracat Hacmi.....	74
Tablo 77: D-8 Ülkelerinin Dış Ticaretindeki İlk Üç Ülke	74
Tablo 78: 2020 yılı D-8 Ülkelerinin Başlıca İhracat ve İthalat Ürünleri ve Dünya İhracatında Sıralaması.....	75
Tablo 79: Nijerya'nın D-8 Ülkeleri İle İthalat ve İhracat Payı.....	77
Tablo 80: Malezya'nın D-8 Ülkeleri İle İthalat ve İhracat Payı.....	77

Tablo 81: Mısır'ın D-8 Ülkeleri İle İthalat ve İhracat Payı.....	78
Tablo 82: İran'ın D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı	79
Tablo 83: Endonezya'nın diğer D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı.....	79
Tablo 84: Bangladeş'in D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı	80
Tablo 85: Pakistan'ın D-8 Ülkeleri ile İhracat ve İthalat Payı	80

ÖZGEÇMİŞ

Muhammet MERİÇ lise öğrenimini Safranbolu Anadolu Lisesinde tamamladı. Üniversite ilk olarak Anadolu Üniversitesi Adalet bölümünü tamamlamış, 2018 yılında Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun olmuştur. Karabük Üniversitesi Finans ve Katılım Bankacılığı Yüksek Lisans Bölümünü sürdürmektedir.